



Årsoppsummering litteratur 2022

Forsidebilde fra Litteratursymposiet i Odda 2022. Foto: Litteratursymposiet i Odda / Jarle H. Moe

Innhold

Innhold	3
Del 1 – Innledning.....	4
Kulturrådet og Norsk kulturfond	4
Litteratur i Norsk kulturfond	4
Årsoppsummeringens formål og oppbygging	6
Del 2 – Årsoppsummering	7
Litteraturfeltet i 2022	7
Litteraturområdet i Kulturrådet i 2022	9
Del 3 – Ordningene	15
Fagutvalg og vurderingsutvalg	15
Innkjøpsordningene	16
Tilskuddsordningene	35
Tillegg og vedlegg	45

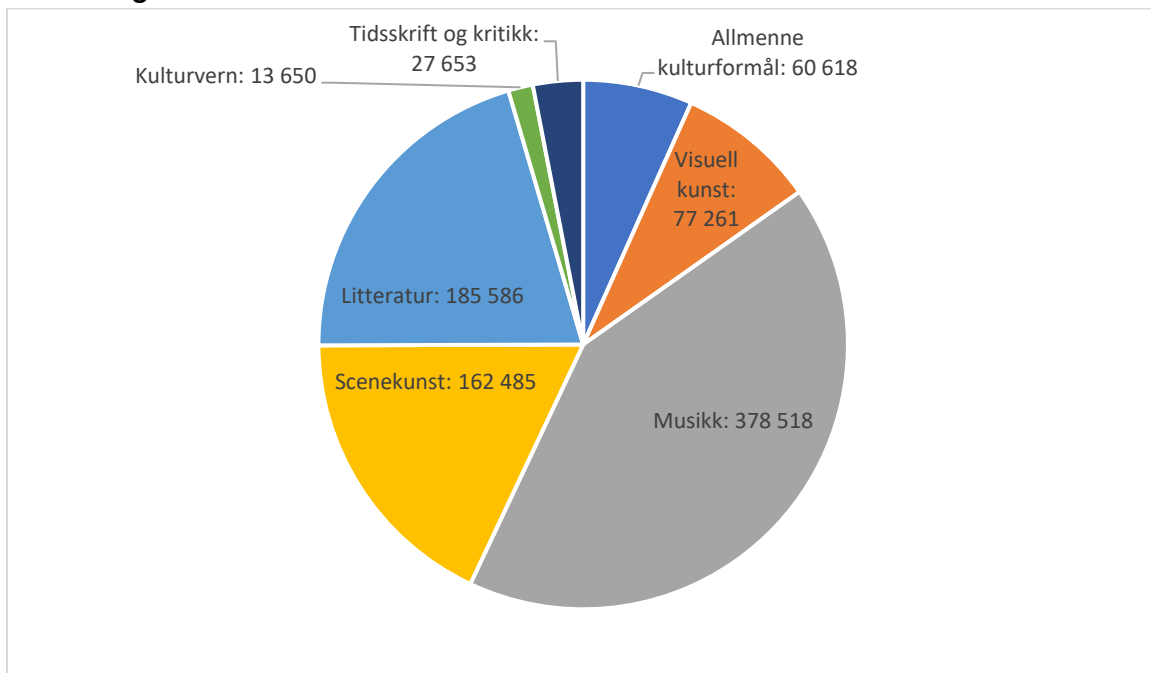
Del 1 – Innledning

Kulturrådet og Norsk kulturfond

Kulturrådet er statens viktigste aktør for det frie kunst- og kulturfeltet. Sentralt i rådets virksomhet står forvaltningsansvaret for Norsk kulturfond, en årlig avsetning i statsbudsjettet. Kulturrådet er oppnevnt av regjeringen og fordeler hvert år avsetningen gjennom underliggende utvalg. For litteratur har rådet åtte innkjøpsordninger, tre tilskuddsordninger og en forsøksordning for skolebibliotek. Det er oppnevnt ett fagutvalg og ni vurderingsutvalg til å vurdere påmeldte titler og søknader og fatte vedtak. Kulturdirektoratet er sekretariat for Kulturrådet.

Norsk kulturfond er den viktigste statlige finansieringskilden til den frie og prosjektbaserte delen av norsk kunst- og kulturliv. Behov for stabilitet og langsiktighet i kulturfeltet balanseres med behov for endringer og nye initiativ. Fra rundt 40 tilskudds- og innkjøpsordninger bevilges det midler til litteratur, visuell kunst, scenekunst, musikk, tidsskrift og kritikk, kulturvern samt tverrfaglige og tverrkunstneriske uttrykk. Det gis blant annet betydelige tilskudd til arrangører, festivaler, virksomheter og arenaer som sikrer at det som skapes, når ut til publikum og bidrar til offentlige samtaler.

Avsetninger i Norsk kulturfond 2022



Tall i 1000 kr. Norsk kulturfond samlet i 2022: 905 771

Litteratur i Norsk kulturfond

Gjennom Kulturfondets til sammen åtte innkjøpsordninger for litteratur og forsøksordningen for skolebibliotek legger Kulturrådet til rette for at det blir utgitt en mangfoldig litteratur av høy kvalitet på begge målformer, og at denne litteraturen blir gjort tilgjengelig for lesere gjennom bibliotekene.

Kulturfondets tilskuddsordninger for litteraturprosjekt, litteraturproduksjon og litteraturformidling bidrar til at ny norsk litteratur kan produseres og formidles til et bredt publikum i hele landet.

Kulturrådet skal bidra til at litteratur på norsk gis rammevilkår som sikrer grunnleggende ytringsfrihet. Gjennom de ulike ordningene legges det til rette for at et bredt tilbud av litteratur av høy kvalitet og med ulike perspektiver blir skrevet på og oversatt til norsk, samt at denne litteraturen når ut til et bredest mulig publikum. Ordningene skal medvirke til at litteratur som er oversatt fra samisk til norsk, gjøres mer tilgjengelig, og at det kan utvikles litterære prosjekter på de nasjonale minoritetsspråkene.

Fordelingsbudsjett litteratur 2022

Tildelingsbrevet fra Kultur- og likestillingsdepartementet angir den økonomiske rammen for Kulturfondet. På dette grunnlaget gir fagutvalgene og sekretariatet innspill til rådet, som vedtar fordelingen på fagområder og tilskudds- og innkjøpsordninger. Ved behov kan rådet foreta justeringer i de ulike fordelingsbudsjettene i løpet av året. Budsjettrammen under viser til den siste justeringen av fordelingen mellom ordninger og ligger tett på regnskapstallene for den enkelte ordning.

Litteratur i Norsk kulturfond	Fordeling 2021	Fordeling 2022	Stimuleringsmidler 2022
Innkjøpsordningen for oversatt litteratur	15 050 000	15 350 000	
Innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge	6 300 000	6 532 000	500 000
Innkjøpsordningen for nye norske tegneserier	3 850 000	3 950 000	1 000 000
Innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur – voksne automatisk	55 313 000	56 410 000	2 000 000
Innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur – barn og unge automatisk	31 740 000	32 370 000	
Innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne	23 980 000	24 551 000	2 000 000
Forsøksordning med distribusjon av kulturfondbøker til skolebibliotek	5 500 000	5 500 000	
Innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur – voksne selektiv	4 640 000	4 640 000	
Innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur – barn og unge selektiv	2 400 000	2 400 000	
Litteraturprosjekt ¹	4 120 000	3 984 000	
Litteraturproduksjon	5 900 000	5 908 000	
Litteraturformidling ²	14 300 000	15 991 000	500 000
Frakt/distribusjon innkjøpsordningene for litteratur	8 000 000	8 000 000	
Driftsstøtte – språk-, litteratur- og bibliotekformål ³	881 000	0	
SUM	181 974 000	185 586 000	6 000 000

¹ I tillegg kommer kr 2 244 100 i gjenstående midler til oversettelse og formidling av samisk litteratur, og 1,9 mill. kroner til satsing på nasjonale minoritetsspråk og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere.

² I tillegg kommer 5,5 mill. kroner til en tilleggsutlysning på litteraturformidling for barn og unge i 2022.

³ Ordningen er lagt ned, og midlene er fra 2022 overført til tilskuddsordningen for litteraturformidling.

Budsjettøkningen for litteraturområdet i 2022 var totalt på kroner 3 612 000. Økningen på 1,985 prosent er fordelt flatt over alle ordninger, med unntak av fire poster som står stille: øremerkede 5,5 mill. kroner til forsøksordning med distribusjon av kulturfondbøker til skolebibliotek, frakt/distribusjon innkjøpsordningene for litteratur, og de to nyopprettede (2021) selektive ordningene for skjønnlitteratur. De resterende 1,985 prosent fra disse fire postene er fordelt på ordningene med størst press: innkjøpsordningen for sakprosa for voksne (opp 3,6 prosent) og innkjøpsordningen for nye norske tegneserier (opp 2,6 prosent).

Årsoppsummeringens formål og oppbygging

Med denne årsoppsummeringen ønsker Kulturrådets sekretariat å presentere tall, tendenser og utviklingstrekk fra Kulturfondets ordninger på litteraturområdet. Hensikten er å styrke kunnskapen om fondet og legge grunnlaget for dialog med søkerne og aktørene i feltet. Rapporten baserer seg på offentlig tilgjengelig kilder som redaktørstyrte medier, pressemeldinger, utredninger og høringer, data fra innkomne søknader og rapporter, rådets og fagutvalgets referater, årsrapporter fra vurderingsutvalgene, koronarapportering og andre saker rådet har behandlet innenfor litteraturområdet, budsjettsøknader, områdeplan for litteratur med mer.

Rapportens første del er en kortfattet presentasjon av Kulturrådet, Kulturfondet og fagområdet litteratur. I rapportens andre del presenteres først en oppsummering av året på litteraturfeltet, deretter fagområdet i Kulturfondet i 2022, inkludert utvikling av porteføljen og særskilte satsinger. I del 3 presenteres fagutvalget og vurderingsutvalgene, samt innkjøpsordningene, tilskuddsordningene og forsøksordningen for skolebibliotek. Innen hver ordning beskrives tendenser gjennom året samt utvalgenes prioriteringer og observasjoner.

Del 2 – Årsoppsummering

Litteraturfeltet i 2022

Ettervirkninger av koronapandemien og økte kostnader

Litteraturfeltet har, sammenliknet med kunstfelt som i større grad er avhengig av utøvelse på fysiske scener, i mindre grad vært påvirket av koronapandemien. Skrivning og utgivelse av ny litteratur på norsk har i stor grad fortsatt som før, og påmeldingstallet til innkjøpsordningene er jevnt høyt. Rapporten *Kunst i tall 2021*¹ viser at de samlede inntektene i litteraturbransjen økte med to prosent fra 2020 til 2021. Salgsinntektene utgjør den klart største delen av bransjens inntekter i Norge, med 6,8 av 7 milliarder kroner. Det er på formidlingssiden konsekvensene av pandemien har gitt seg tydeligst utslag. Mange litteraturformidlingsarenaer rapporterte at koronarestriksjonene førte til uforutsigbarhet og utsettelse, mens forfattere og andre opphavere fikk færre formidlingsoppdrag og lavere fremføringsinntekter.² I etterkant av koronapandemien er de fleste litteraturarrangørene tilbake på normalt aktivitets- og programmeringsnivå, men særlig fra enkelte mindre festivaler rapporteres det fortsatt om lavere billettsalg enn før pandemien. Færre programposter strømmes enn under pandemien, men det er også utviklet noen vellykkede digitale konsepter som videreføres. Se mer om dette under avsnittet om tilskuddsordningen for litteraturformidling i del 3.

Forlagene har meldt om økte produksjonskostnader som følge av pandemien, med sterk prisvekst i de internasjonale råvare- og fraktprisene. Mangelen på papir i riktig trykkekvalitet samt høyere utgifter til trykking, produksjon og frakt av bøker under pandemien ble etterfulgt av fortsatt utgiftsøkning som følge av krigen i Ukraina. Dette har blant annet ført til lavere marginer for forlagene. Sterk prisøkning på basisvarer og -tjenester som mat og strøm har også ført til større press på økonomien til forfattere og andre opphavere. I tillegg til økningen i strømutgifter har økte kostnader knyttet til reise og opphold for tilreisende forfattere bidratt til at det har blitt dyrere å arrangere festivaler og andre litteraturformidlingsarrangementer.

Strømming og lydbøker

Tendensen med økt strømming av litteratur i form av lydbøker har fortsatt i 2022.

Forleggerforeningens rapport for siste kvartal 2022 viser at lyttingen har gått opp 30 prosent fra 2021 til 2022.³ Antallet lyttinger i strømmetjenestene i 2022 økte til 10,7 millioner bøker (lyttinger der minimum 15 prosent er avspilt). Dette gir en økning i antallet avspilte bøker på 2,5 millioner titler. Bransjenettstedet bok365.no peker i sin gjennomgang av rapporten på at økt konkurranse gir inntektsfall for forlagene, mens forfatterne øker royaltyinntektene.⁴ I 2021 kom det på plass en ny kollektiv avtale for strømming mellom de skjønnlitterære forfatterne og forleggerne som sikrer forfatterne 28 prosent av forlagsinntektene fra strømmingen og et minimum på 11 kroner per lytting. Samlet betalte strømmetjenestene royalty til forlagene på 330 millioner kroner i 2022, 10 millioner mer enn året før. Inntektene til forlagene som rettighetshaver viste en økning på bare 3 prosent i 2022, til tross for økningen i antall lyttinger. BOK365.no viser at når snittinntekten til forlagene synker fra 39 kroner per bok i 2021 til 31 kroner i 2022, tilsvarer dette et inntektsfall på 21 prosent per boklytting. Med et slikt fall i snittprisen utgjør ikke prosentandelen på 28 prosent til forfatterne mer enn kr 8,60 per bok. Men med minstehonoraret sikres forfatterne likevel minimum 11 kroner per lytting.

¹ *Kunst i tall 2021*: <https://www.kulturradet.no/documents/10157/3104e82c-f1bc-4210-9be1-a7b79d59b1b5>. Litteratur omtales på ss. 40–63.

² Se også *Kunst i tall 2021*, ss. 56–57.

³ <https://forleggerforeningen.no/wp-content/uploads/2023/02/2022-Q4-tabell-og-kommentar.pdf>

⁴ <https://bok365.no/artikkel/strommetallene-abonnentene-er-vinnerne/>

Samtidig som antallet lyttinger i strømmetjenestene øker, ser man en fortsatt nedgang i salg av papirbøker. Tallene fra Forleggerforeningens rapport per desember 2022⁵ viser at forlagsinntektene fra allmennmarkedet, inklusive strømming, gikk ned 0,7 prosent i 2022 sammenliknet med samme periode i 2021. I motsetning til tidligere år gikk både forlagsinntekten og antallet solgte papirbøker ned i kategorien innbundne bøker og opp i kategorien pocketbøker. Det samlede salget av papirbøker viste en nedgang på 2,1 prosent sammenliknet med året før.

Viktige spørsmål i tiden fremover vil blant annet være hvordan inntektsstrømmene i et marked som er stadig mer dominert av strømming, beveger seg, om konsentrasjonen omkring et mindre antall titler blir større, om forflytningen fra papir til lyd vil påvirke leserdemografiene, og om det vil utvikles en annen type litteratur enn i dag.

Arbeidet med ny boklov

Regjeringen hadde høsten 2022 forslag til ny boklov ute på høring, med høringsfrist i november. I høringsnotatet understrekes det: «Bakgrunnen for forslaget er regjeringserklæringen fra høsten 2021, *Hurdalsplattformen*, som sier at 'regjeringa vil leggje fram ei boklov som sikrar fastprissystemet'. Loven skal erstatte gjeldende forskrift av 19. desember 2014 nr. 1716 om unntak fra konkurranseloven § 10 for omsetning av bøker [...]. Unntaket er ett av de sentrale virkemidlene for å oppnå hovedmålene for litteraturpolitikken, herunder bredde, mangfold og kvalitet i norsk litteratur, samt god tilgjengelighet for alle.»⁶ Arbeidet med høringssvar preget feltet i andre halvdel av 2022 og førte til flere utspill i media knyttet til blant annet mangfold og kunstnerøkonomi, nasjonale minoritetsspråk, normalkontraktsverket og fagbøker for profesjonsmarkedet og lærebøker for høyere utdanning, der ulike og til dels motstridende synspunkter hos de forskjellige aktørene på feltet kom til uttrykk.

I sitt høringssvar⁷ understreker Kulturrådet betydningen av at også de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romani og romanes må omfattes av loven. Kulturrådet ser det som positivt at boklovens mål om å legge til rette for bredde, mangfold og kvalitet i norsk litteratur og å sikre god tilgjengelighet til litteraturen for alle blant annet gjøres gjennom å sikre klarere og bedre rammer for kunstnerøkonomien. Rådet støtter inkluderingen av litteratur på de samiske språkene i forslaget til ny boklov, men peker på behovet for at det samiskspråklige litteraturfeltets logikk og premisser må ligge til grunn for hvordan loven skal virke. Rådet støtter prinsippet om fastpris i det norske bokmarkedet og bruk av standardkontrakter (normalkontraktsystemet), og ser det som særlig positivt at lovforslaget inkluderer illustratørene og gir dem samme adgang som forfattere og oversettere til å samarbeide om normalkontrakter.

Avtaleverk

I høringsnotatet til ny boklov understrekes det at bruken av standardkontrakter i norsk bokbransje er en grunnleggende del av det norske litterære systemet og sikrer likhet og trygghet for landets forfattere og oversettere. I forslaget til ny lov inngår at også illustratører skal kunne samarbeide med utgivere om standardkontrakter.

Arbeidet med å utarbeide nye normalkontrakter mellom forfattere og forlag har stått sentralt på litteraturfeltet i 2022. Ved utgangen av året ble det inngått avtale om ny normalkontrakt for sakprosa for allmennbokmarkedet mellom Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) og Forleggerforeningen. Den nye kontrakten har blant annet et nytt beregningsgrunnlag for royalti, der

⁵ <https://forleggerforeningen.no/wp-content/uploads/2023/02/2022-Q4-tabell-og-kommentar.pdf>

⁶ <https://www.regjeringen.no/contentassets/6e7b0483c7124c5683b036fbc18322aa/horingsnotat-ny-lov-om-omsetning-av-boker-bokloven.pdf>
<https://www.regjeringen.no/contentassets/6e7b0483c7124c5683b036fbc18322aa/forslag-til-lov-om-omsetning-av-boker-bokloven.pdf>

⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hoering-av-forslag-til-ny-boklov/id2924419/?uid=f3e28ee0-99e1-427b-b6e9-3144864d9622>

det nå er forlagets salgsinntekt (nettoinntekt) som skal være grunnlaget for beregning av forfatterens royaltysandel. I tidligere kontrakter har forfatterens inntjening per solgte bok blitt bestemt ut fra bokens utsalgspris. Lydbøker og billigbøker er nå også omfattet av avtalen.⁸

I forhandlingene om ny normalkontrakt for skjønnlitteratur kom det til brudd, men rett over nyttår 2023 ble de tre skjønnlitterære skribentorganisasjonene, Norske barne- og ungdomsbokforfattere (NBU), Forfatterforbundet og Den norske Forfatterforeningen, enige om å gjenoppta forhandlingene sammen overfor Forleggerforeningen.

Leselystsatsing

Regjeringen varslet i Hurdalsplattformen 2021⁹ at leselyst er et av deres kulturpolitiske satsingsområder. Da statsbudsjettet for 2023 ble lagt frem i oktober 2022, foreslo regjeringen en økning i tilskudd til litteratur- og leselysttiltak på 10,6 millioner kroner. Midlene skulle blant annet gå til organisasjonene Leser søker bok, Foreningen !les og Norsk barnebokinstitutt. I tillegg ble det lovet en ny leselyststrategi og økte prosjekt- og utviklingsmidler til biblioteksektoren.

Selv om en styrking av tilskuddene til litteratur- og leselysttiltak fikk god mottakelse i feltet, ble det samtidig påpekt fra flere hold at en satsing på leselyst også må inkludere bøker i bibliotekene, og særlig skolebibliotekene.¹⁰ 10. september 2022 gikk organisasjonene på litteraturfeltet ut med et felles opprop i Klassekampen med krav til regjeringen om å styrke skolebibliotekene gjennom Kulturrådets forsøksordning med distribusjon av bøker til skolebibliotek.¹¹ Dette ble fulgt opp i et innlegg om leselyst og skolebibliotek i Klassekampen ved rådsleder Sigmund Løvåsen og rådsmedlem og leder for faglig utvalg for litteratur Sigbjørn Skåden. Der ble det vist til at forsøksordningen er et eksempel på hvordan man med relativt små summer kan styrke allerede eksisterende virkemiddelapparat som skolebibliotek, og at dette er et effektivt grep for å bedre barn og unges tilgang til et større utvalg litteratur, styrke formidlingen, øke lesemengde og bidra til mer leseglede.¹²

Litteraturområdet i Kulturrådet i 2022

Gjennom Kulturfondets ordninger for litteratur legges det til rette for at en mangfoldig og representativ litteratur av høy kvalitet blir produsert, utgitt og formidlet og når ut til et bredest mulig publikum gjennom bibliotekene.

Kulturfondets totale budsjettramme på litteraturområdet var i 2022 på 185,6 millioner kroner. Av disse midlene utgjorde innkjøpsordningene, inkludert forsøksordningen for skolebibliotek og frakt og distribusjon av kulturfondbøker, 156,6 millioner kroner. På denne budsjettammen ble det i tillegg tilført 6 millioner kroner i koronastimuleringsmidler. Til tilskuddsordningene kom det inn 367 søknader, og 252 tiltak og prosjekter mottok tilskudd. På innkjøpsordningene var det til sammen påmeldt 1210 titler, og ca. 620 av dem ble innkjøpt.

Pressede budsjettammer og friske midler

Gjennom året har det vært oppmerksomhet på pressede budsjettammer for flere av Kulturrådets litteraturordninger. På tilskuddsordningen for litteraturformidling gjør de pressede rammene at balansegangen mellom å skape forutsigbarhet for eksisterende tilskuddsmottakere og å støtte nye tiltak er en stadig tilbakevendende problemstilling. Innkjøpsordningene er under jevnt høyt press. Som

⁸ <https://nffo.no/aktuelt/home/nyheter/slik-slar-den-nye-normalkontrakten-ut-for-deg>

⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/>

¹⁰ Se blant annet <https://forleggerforeningen.no/nyhetsarkiv/statsbudsjettet-2023-bibliotek-og-elever-trenger-innhold-i-tida-vi-lever-i-na/>

¹¹ <https://klassekampen.no/artikkel/2022-09-10/debatt-styrk-skolebibliotekene>

¹² <https://klassekampen.no/artikkel/2022-09-14/debatt-leselyst-og-skolebibliotek>

i 2020 og 2021 har koronastimuleringsmidlene vært viktige for at flere bøker har kunnet kjøpes inn, og at flere prosjekter er støttet. Tilgangen til stimuleringsmidler har likevel vært mindre i 2022 enn i 2020 og 2021, og det er en uro i feltet rundt hvordan bortfallet av stimuleringsmidlene fra 2023 vil påvirke innkjøpsprosenten fremover.

Budsjettsituasjonen for innkjøpsordningene for sakprosa og tegneserier, ordninger som har et høyt antall påmeldinger av kvalitativt sterke titler, har fortsatt fått særlig stor oppmerksomhet i medier og i feltet. For innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne var innkjøpsprosenten i 2022 på bare 27 prosent. Det stramme budsjettet og den lave innkjøpsprosenten på innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge førte i september 2022 til flere oppslag på bransjenettstedet bok365.no med overskrifter som «Nullet 70 prosent» og «Frykter mindre sakprosa-satsing».¹³ Organisasjonene, med NFFO i spissen, fortsatte arbeidet med å løfte problemstillingen for politikerne med krav om friske midler til sakprosaordningene. I oktober 2022 signerte et stort antall av organisasjonene på litteraturfeltet et innlegg i Morgenbladet med et krav til regjeringen om at tegneseriebudsjettet i Kulturrådet må økes til minst 8 millioner kroner, et krav som kom i forlengelsen av tegneserieopprøret i 2021 gjennom Grafill Tegneserie.¹⁴ Kulturrådet løftet i sin budsjettsøknad for 2023 frem innkjøpsordningene for sakprosa og tegneserier som prioriterte ordninger for litteraturområdet, også i lys av rådets satsingsområder, med særlig vekt på ytringsrom og kunnskapsbasert offentlig samtale og mangfold, rekruttering og kunstnervilkår. Sakprosa var også det prioriterte området for fagområdet litteratur i budsjettsøknaden for 2022.

I Hurdalsplattformen slår regjeringen fast at den vil styrke litteraturformidlingen, blant annet gjennom innkjøpsordningene, og før stortingsvalget i 2021 lovet kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen en økning på 25 millioner kroner til innkjøpsordningene for sakprosa.¹⁵ Dette var imidlertid ikke fulgt opp da forslaget til statsbudsjett for 2023 ble lagt frem i oktober 2022. Men i budsjettforliket med SV i desember ble det bevilget 10 millioner kroner i friske midler til innkjøpsordningene for sakprosa. Selv om dette var langt mindre enn de 25 millionene både NFFO og Kulturrådet hadde bedt om, var det en etterlengtet økning som ble tatt svært godt imot av feltet.

Skolebibliotek og leselyst

Behovet for at et bredt og godt utvalg av litteratur gjøres tilgjengelig for og formidles til barn og unge, er stort. I 2019 bevilget Kulturrådet derfor 5,5 millioner kroner årlig av øremerkede midler til barn og unge på litteraturavsetningen til et prøveprosjekt med innkjøp og distribusjon av kulturfondbøker til utvalgte skolebibliotek. Gjennom forsøksordningen får barn og unge tilgang til en stor bredde av titler gjennom sine skolebibliotek. Forsøksordningen ble berammet til tre år (2020–2022) og stilte krav til formidlingsplan og -ressurser hos bibliotekene som søkte. Det kom inn 509 søknader ved utlysningen i 2019, og 200 skolebibliotek fikk plass på ordningen. To gjennomførte underveisevalueringer viser at skolebibliotekordningen er tatt svært godt imot av brukerne. Over 90 prosent av skolene melder om økning i antall utlånte bøker, og nær 90 prosent rapporterer at flere elever enn før låner bøker, og at elever som allerede fra før lånte bøker, nå låner flere. I påvente av sluttrapporten som skal ferdigstilles i 2023, vedtok rådet i 2022 å forlenge prøveprosjektet ut 2023. Gjennom året har det vært mye oppmerksomhet rundt både regjeringens varslede leselyststrategi og forsøksordningen for skolebibliotek, og ønsket fra aktørene på feltet og fra bibliotekene om at ordningen skal gjøres permanent, og helst utvides med langt flere bibliotek enn i dag, er stort. Skolebibliotekordningen er beskrevet nærmere i et eget avsnitt i del 3.

¹³ <https://bok365.no/artikkel/nullet-70-prosent/>

<https://bok365.no/artikkel/frykter-mindre-sakprosa-satsing/>

¹⁴ <https://www.grafill.no/nyheter/vil-politikerne-na-redde-norske-tegneserier>

¹⁵ <https://nffo.no/aktuelt/home/nyheter/lover-25-millioner-ekstra-til-sakprosa>

Ekstraordinære satsinger

I 2022 vedtok Kulturrådet to særlige satsinger på litteraturområdet knyttet til rådets strategi om mangfold og større ytringsrom. På tilskuddsordningen for litteraturformidling ble det lyst ut 5,5 millioner kroner i en tilleggssutlysning for formidling av litteratur for barn og unge. Et hovedmål var å nå ut til nye aktører og målgrupper og å oppmuntre til økt samarbeid mellom et bredere mangfold av aktører på feltet. Det kom inn til sammen 63 søknader fordelt på to søknadsfrister, og 40 prosjekter ble bevilget midler. Det ble gitt tilskudd til en rekke prosjekter som tar sikte på å motvirke utenforskap, og utlysningen nådde ut til nye søkere i en stor del av landet.

På tilskuddsordningen for litteraturprosjekt ble det bevilget 1,9 millioner kroner til en øremerket satsing på nasjonale minoritetsspråk (kvensk, romani og romanes) og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere i Norge. De nye øremerkede midlene vil sammen med justerte retningslinjer på litteraturprosjektordningen stimulere til et bredere mangfold i norsk litteratur og komme norske minoritetsspråkforfattere til gode. Satsingen gjelder fra søknadsfristen 2. juni 2022.

Oppheving av hovedregelen

I 2008 innførte Kulturdepartementet den såkalte hovedregelen, et pålegg om at institusjoner med fast årlig tilskudd over statsbudsjettet normalt ikke kunne motta prosjekttilskudd fra Kulturfondet. Rådet har vært pålagt å rapportere til departementet hvert år på hvordan regelen er fulgt opp. Etter anmodning fra rådet ble hovedregelen opphevet i 2022. Rådet ønsker fortsatt å være tilbakeholdent med å ta ansvar for virksomheter som har fast statstilskudd. Men heretter kan fagutvalgene selvstendig vurdere søknader fra slike virksomheter med hensyn til ordningenes formål og kriterier, og på faglig grunnlag avgjøre når det er ønskelig å bidra til prosjekter eller utviklingstiltak ved virksomhetene.

Utvikling og tilpasning av ordningene

Arbeidet med å gjennomgå ordningene på litteraturområdet i etterkant av utredningen *Logikker i strid. Kulturrådets virkemidler på litteraturfeltet* (Høgskulen i Volda, 2020)¹⁶ har stått sentralt. På bakgrunn av de senere års endringer i Kulturrådets ordninger for litteratur var det behov for kunnskap om hvordan ordningene fungerer, hvordan de virker innenfor ulike deler av det litterære kretsløpet, og hvordan de bidrar til å realisere de litteraturpolitiske målene.

Arbeidet med gjennomgang og justering av ordningene bygger på omfattende dialog og samarbeid med de relevante organisasjonene på litteraturfeltet gjennom blant annet kontaktutvalget for innkjøpsordningene. Godt samarbeid, og god oppslutning om og balanse i ordningene, er avgjørende for at de skal fungere mest mulig hensiktsmessig. Nye retningslinjer ble i 2022 tatt i bruk for innkjøpsordningen for sakprosa for voksne og for tilskuddsordningene for litteraturprosjekt og litteraturformidling.

For innkjøpsordningen for sakprosa ble de nye retningslinjene gjort gjeldende fra 1. januar 2022. Endringene omfatter særlig en ny formålsparagraf der betydningen av ordningen for den åpne og opplyste offentlige samtalen understrekes. Ordningen har stramme rammer og høy avslagsprosent. Nye standardbegrunnelser for avslag ble innført for å tydeliggjøre om avslaget skyldes budsjettammen eller en kvalitetsvurdering.

Retningslinjene for tilskuddsordningene for litteraturprosjekt og litteraturformidling ble gjort gjeldende fra søknadsfristen 2. juni 2022. For begge ordningene er nasjonale minoritetsspråk tatt inn i formålsparagrafen.

¹⁶ <https://kulturdirektoratet.no/web/quest/vis-publikasjon/-/logikker-i-strid>

Nye retningslinjer for tilskuddsordningen for litteraturformidling sikrer bedret forutsigbarhet for festivaler og virksomheter som har mottatt tilskudd over tid, og inkluderer en ny kategori for virksomheter som hovedsakelig driver med formidlingsaktivitet på langsiktig basis.

Arbeid med mangfold og nye søkere har stått sterkt på fagområdet i 2022, og retningslinjene for tilskuddsordningen for litteraturprosjekt åpner nå for prosjekter som søker å rekruttere litterære stemmer som vil bidra til å utvide mangfoldet i norsk litteratur, og til litteratur på de nasjonale minoritetsspråkene. Tidligere var det kun utgivere som kunne søke om midler fra ordningen for litteraturprosjekt, mens de nye retningslinjene åpner for at også organisasjoner og arrangører kan søke.

Innkjøpsordningen for nye norske tegneserier ble gjennomgått og justerte retningslinjer vedtatt i desember 2022. De nye retningslinjene vil gjelde fra 2023.

Dialog og innspill

Faglig utvalg for litteratur ved utvalgsleder og sekretariatet gjennomfører jevnlig informasjons- og dialogmøter med organisasjonene på litteraturfeltet gjennom Kontaktutvalget for innkjøpsordningene, der blant annet pågående gjennomganger av ordningene diskuteres. I 2022 ble det gjennomført tre møter i kontaktutvalget. I tillegg gjennomfører Kulturrådet årlige dialogmøter om innkjøpsordningene. Dette er åpne møter for alle aktører på feltet, men særlig rettet mot forlagene som søker, der lederne for vurderingsutvalgene for innkjøpsordningene, sammen med sekretariatet, presenterer fjorårets arbeid i utvalgene og svarer på spørsmål knyttet til ordningene. I 2022 ble dialogmøtene avholdt digitalt på Zoom over to dager i april. I forkant av møtene utarbeider vurderingsutvalgslederne i samarbeid med sekretariatet årsrapporter for hvert vurderingsutvalg, hvor relevant statistikk og beskrivelser av tendenser blant årets titler beskrives. Årsrapportene publiseres også på Kulturrådets nettsider. I 2022 ble det også gjennomført to kontaktmøter med Sametinget og med det kvenske litteraturfeltet ved Ruija forlag. Fagområdet litteratur i Kulturrådet har også et eget informasjonsbrev om innkjøpsordningene rettet mot utgivere som søker om innkjøp.

Kunnskapsproduksjon

Utredningen *Logikker i strid. Kulturrådets virkemidler på litteraturfeltet*, gjennomført av Høgskulen i Volda i 2020, har gitt et bredt og godt kunnskapsgrunnlag for gjennomgang og utvikling av Kulturrådets litteraturordninger. Denne gjennomgangen pågår fortsatt. Det er derfor ikke igangsatt noen nye større utredninger eller evalueringer på fagområdet litteratur. Unntaket er sluttrapporten for forsøksordningen med distribusjon av kulturfondbøker til skolebibliotek, som gjennomføres for Kulturrådet av Kulturdirektoratets avdeling for kulturanalyse med ferdigstilling i 2023.

Året i tall

Søknader og tildelinger på tilskuddsordningene:

	Antall søknader	Antall tildelinger	Tidelingsprosent, søknader	Samlet søknadssum	Tidelinger i 2022 ¹	Tidelingsprosent, søknadssum
Litteraturprosjekt	22	16	73 %	10 170 931	5 813 000	57 %
Litteraturproduksjon	133	87	65 %	14 540 100	5 908 000	41 %
Litteraturformidling	212	149	70 %	69 991 821	23 770 000	34 %
SUM	367	252	68 %	94 777 688	35 491 000	37 %

¹ Samlet tildelingssum inkluderer vedtak satt i 2022 for 2022 og tilsagn gitt i 2022 for 2023 og påfølgende år.

Påmeldinger til og innkjøp gjennom innkjøpsordningene:

	Antall behandlede titler ¹	Antall innkjøp	Antall avslag	Innkjøpsprosent
Skjønnlitteratur – voksne automatisk	278	238	40	86 %
Skjønnlitteratur – voksne selektiv	50	16	34	32 %
Skjønnlitteratur – barn og unge automatisk	92	83	9	90 %
Skjønnlitteratur – barn og unge selektiv	44	10	34	23 %
Sakprosa for voksne	399	106	293	27 %
Sakprosa for barn og unge	59	25	34	42 %
Tegneserier	46	22	24	48 %
Oversatt litteratur	240	118	122	49 %
SUM	1208	618	590	50 %

¹ Det gjennstår per 01.05.23 to påmeldte titler til behandling på den automatiske innkjøpsordningen for skjønnlitteratur voksne.

Perspektiver fremover

Rådet legger særlig vekt på mangfold, utvidet yringsrom og nye søkere i arbeidet med litteraturordningene. Dette skal videreføres og videreutvikles i 2023 og tiden fremover. Faglig utvalg for litteratur ønsker spesielt å konsentrere seg om utviklingen av arbeidet med kvensk litteratur og øvrige nasjonale minoritetsspråk, og om å fortsette arbeidet med det samiske feltet. Det skal blant annet gjøres en vurdering av om kvensk litteratur skal tas inn i litteraturordningene på samme måte som samisk litteratur. Arbeidet med å informere aktørene på litteraturfeltet om satsingen på nasjonale minoritetsspråk og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere i Norge vil vektlegges.

Det gjennstår en gjennomgang av tre litteraturordninger i etterkant av utredningen *Logikker i strid*. Justerte retningslinjer for innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge ferdigstilles på nyåret 2023, mens gjennomgangen av innkjøpsordningen for oversatt litteratur og tilskuddsordningen for litteraturproduksjon har oppstart i 2023. Innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur fikk større endringer etter gjennomgangen i 2020. Særlig småforlagene har pekt på at enkelte av endringene som ble innført, kan slå uheldig ut for mindre utgivere med sårbar økonomi. De har blant annet gjennom brev fra Forleggerforeningen til Kulturrådet bedt om at de skjønnlitterære ordningene må gjennomgås på nytt. Fagutvalget er klar over problemstillingen og tar den på alvor, men har ønsket å vente med en ny gjennomgang til endringene som ble gjort med virkning fra 2021, har virket i minst to år.

Det er ventet at regjeringen vil legge frem proposisjonen om ny boklov for Stortinget våren 2023. Bokloven vil bli viktig også for Kulturrådets ordninger på litteraturområdet, blant annet med tanke på nasjonale minoritetsspråk og samisk språk og litteratur, spørsmål knyttet til produksjon og distribusjon av lydbøker og justeringer i feltet knyttet til normalkontraktsbestemmelser for illustratører.

Rådet peker i områdeplanen for litteratur på at det er behov for mer kunnskap om verdikjedene på strømming og lydbøker i tiden fremover. Blant annet trengs det innsikt om i hvilken grad denne utviklingen bidrar til økt konsentrasjon av salg og oppmerksomhet rundt få titler, og hva økningen innenfor strømming og lydbøker betyr for forfatterinntekter, forlagsinntekter og muligheten for å nå nye lyttergrupper. Høringsnotatet til ny boklov peker på at departementet vil vurdere opprettelsen av en støtteordning for produksjon av lydbøker. Kulturrådet sier i sitt høringssvar at de stiller seg positive til en eventuell ny tilskuddsordning for produksjon av lydbøker, men hvis en slik ordning er tenkt lagt til Kulturfondet, forutsetter det ikke bare friske midler, men også at ordningen ses i sammenheng med øvrige behov i eksisterende ordninger og er basert på dialog med Kulturrådet. Kulturrådet har også understreket det språkpolitiske potensialet i en urfolks- og minoritetsspråklig sammenheng ved en støtteordning for produksjon av lydbøker, og har lagt vekt på at tilgjengelige lydbøker på samiske språk og nasjonale minoritetsspråk er et viktig språkpolitisk grep. Per i dag er ikke lydbøker inkludert i Kulturfondets ordninger, men strømming og lyd er et område Kulturrådet ønsker å følge tett.

Del 3 – Ordningene

Innkjøpsordningene og tilskuddsordningene utgjør rådets viktigste virkemidler for å nå målene for litteraturfeltet. Fagområdet litteratur har åtte innkjøpsordninger og tre tilskuddsordninger samt en forsøksordning for innkjøp og distribusjon av kulturfondbøker til utvalgte skolebibliotek. For fagområdet litteratur er det i perioden 2022–2023 oppnevnt ett fagutvalg. I samme periode er det i tillegg oppnevnt ni vurderingsutvalg. I tottrinnsystemet i Kulturfondet er det først sekretariatet som foretar en formell og kunstfaglig vurdering av søknadene på tilskuddsordningene og gir en innstilling. For innkjøpsordningene kontrollerer Kulturrådets sekretariat at søknad om innkjøp fyller de formelle kravene. Deretter vurderes de påmeldte titlene av utvalgene, som fatter vedtak. Utvalgene er oppnevnt av rådet for to år av gangen.

Fagutvalg og vurderingsutvalg

Faglig utvalg for litteratur

Faglig utvalg for litteratur består av seks medlemmer som samlet har en bred kompetanse og solid erfaring fra ulike roller og funksjoner på litteraturfeltet. Utvalget behandler ordningene for litteraturprosjekt, litteraturproduksjon og litteraturformidling og fatter vedtak i alle enkeltsaker unntatt innkjøpsordningene. For tilskuddsordningen for litteraturproduksjon behandler fagutvalget søknader om tilskudd til produksjon av sakprosa for barn og unge, mens søknader til produksjon av bildebøker og tegneserier behandles av vurderingsutvalg som gir sin innstilling om tilskudd til fagutvalget. Fagutvalget utformer også forslag til endring av retningslinjer og prinsipielle avklaringer for innkjøps- og tilskuddsordningene.

I perioden 2022–2023 består faglig utvalg for litteratur av

- Sigbjørn Skåden (leder) (1976), Troms og Finnmark. Forfatter, medlem av Kulturrådet fra 2022
- Ragnar Aalbu (1966), Viken. Illustratør og forfatter
- Ingrid Greaker Myhren (1962), Viken. Litterær frilanser og tidligere forlagsredaktør
- Gulabuddin Sukhanwar (1982), Trøndelag. Programkoordinator ved Litteraturhuset i Trondheim
- Anne Kristin Undlien (1962), Agder. Biblioteksjef ved Kristiansand folkebibliotek
- Anja Dahle Øverbye (1981), Oslo. Tegneserietegner, forfatter og illustratør

Vurderingsutvalgene

Det er for perioden 2022–2023 oppnevnt ni vurderingsutvalg som vurderer søknader og påmeldinger og fatter vedtak.

Under produksjonstilskuddsordningene for bildebøker og tegneserier er det oppnevnt underutvalg som innstiller til fagutvalget:

- Vurderingsutvalget for bildebøker behandler søknader om produksjonstilskudd til bildebøker.
- Vurderingsutvalget for tegneserier behandler søknader om produksjonstilskudd til tegneserier (samt innkjøp av nye norske tegneserier).

Under innkjøpsordningene er det følgende utvalg som er delegert vedtaksmyndighet for avgjørelser om innkjøp av enkelttitler:

- Vurderingsutvalget for ny norsk skjønnlitteratur for voksne, prosa vedtar innkjøp av skjønnlitterær prosa for voksne.
- Vurderingsutvalget for ny norsk skjønnlitteratur, lyrikk vedtar innkjøp av lyrikk for voksne.
- Vurderingsutvalget for ny norsk skjønnlitteratur, dramatikk vedtar innkjøp av dramatikk for voksne.
- Vurderingsutvalget for ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge vedtar innkjøp av skjønnlitteratur for barn og unge.
- Vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for voksne vedtar innkjøp av sakprosa for voksne.
- Vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for barn og unge vedtar innkjøp av sakprosa for barn og unge.
- Vurderingsutvalget for oversatt litteratur vedtar innkjøp av oversatt skjønnlitteratur og sakprosa for voksne og barn og unge.
- Vurderingsutvalget for tegneserier vedtar innkjøp av nye norske tegneserier (samt behandler søknader om produksjonstilskudd til tegneserier) for voksne og for barn og unge.

Mer informasjon om [de enkelte vurderingsutvalgene](#) finnes på nettsidene for Kulturrådets ordninger.¹⁷

Innkjøpsordningene

Innkjøpsordningene for litteratur utgjør rundt tre fjerdedeler av samlet avsetning på litteraturområdet og omfatter ordninger for innkjøp av ny norsk skjønnlitteratur, sakprosa og tegneserier samt litteratur som er oversatt til norsk. Innkjøp på disse ordningene medfører økte forfatter- eller oversetterinntekter, styrking og utvikling av redaksjonelle miljøer og distribusjon av bøker til bibliotekene.

Fagområdet litteratur har i 2022 hatt åtte innkjøpsordninger for litteratur. To av ordningene er automatiske, og seks er selektive. For de selektive ordningene gjelder det at utvalgene gjør sine prioriteringer for innkjøp innenfor ordningens budsjetttrammer. For de automatiske vurderes innkjøp opp mot et minstekrav for kvalitet, og hvis den påmeldte boken innfrir kravet til kvalitet, skal den kjøpes inn, uavhengig av budsjett. Automatikken i ordningen innebærer at de påmeldte titlene sendes bibliotekene på utgivelsesdato, slik at bibliotekene kan tilby sine lånere bøkene så raskt som mulig. Kulturrådet utbetaler i tillegg forlagsandelen og forfatterhonoraret før bøkene er vurdert for innkjøp, så snart faktura er sendt fra forlaget. Når en tittel er påmeldt en automatisk ordning, er utgiver ansvarlig for videreformidlingen av forfatterhonoraret, som forfatteren beholder uavhengig av innkjøp. I de tilfellene en påmeldt bok på automatisk ordning ikke kjøpes inn, må hele det forhåndsutbetalte beløpet betales tilbake til Kulturrådet uten at papireksemlarene som er sendt til bibliotekene, blir returnert. Påmelding til de automatiske ordningene utgjør dermed en økonomisk risiko for utgiver. De selektive ordningene for skjønnlitteratur er derfor rettet mot utgivere i etableringsfasen.

For innkjøpsordningene for ny norsk litteratur gjelder det at bøker som er oversatt fra samisk til norsk, der det første originalverket på samisk ikke er mer enn fem år gammelt på søknadstidspunktet, kan inkluderes i ordningene.

Det er norske utgivere som kan melde på titler på innkjøpsordningene. Bøkene som kjøpes inn, tilgjengeliggjøres gjennom Kulturrådets distributør Biblioteksentralen direkte til norske bibliotek for utlån i Norge. Bibliotekene skal ivareta og gi tilgang til de innkjøpte bøkene i minst fem år, der utgivelsesåret regnes som første år. Som et prøveprosjekt i perioden 2020–2023 tilgjengeliggjøres innkjøpte titler for barn og unge som papirbøker også for et utvalg skolebibliotek.

¹⁷ <https://www.kulturradet.no/rad-komiteer-og-utvalg?categoryIds=11057,11640>

Gjennom folke- og skolebibliotekene når de innkjøpte bøkene lesere over hele landet, uavhengig av forlagenes geografiske beliggenhet.

Årsoppsummeringen for de enkelte innkjøpsordningene er basert på de årlige rapportene fra lederne i vurderingsutvalgene. Innholdet i avsnittene «Tendenser og analyser» og «Tilpasning og utvikling» er hentet fra vurderingsutvalgsledernes rapporter og reflekterer vurderingsutvalgenes egne vurderinger og fremhevede punkter.

Årsrapportene fra vurderingsutvalgene presenteres for litteraturfeltet på de årlige dialogmøtene om innkjøpsordningene. De legges i tillegg ut og kan lastes ned på Kulturrådets nettsider, på siden om innkjøpsordningene for litteratur.¹⁸

Påmeldinger og innkjøp innkjøpsordningene, samlet i 2022

	Antall behandlede titler ¹	Antall innkjøp	Antall avslag	Innkjøps- prosent
Skjønnlitteratur – voksne automatisk	278	238	40	86 %
Skjønnlitteratur – voksne selektiv	50	16	34	32 %
Skjønnlitteratur – barn og unge automatisk	92	83	9	90 %
Skjønnlitteratur – barn og unge selektiv	44	10	34	23 %
Sakprosa for voksne	399	106	293	27 %
Sakprosa for barn og unge	59	25	34	42 %
Tegneserier	46	22	24	48 %
Oversatt litteratur	240	118	122	49 %
SUM	1208	618	590	50 %

¹ Det gjensvår per 01.05.23 to påmeldte titler til behandling på den automatiske innkjøpsordningen for skjønnlitteratur voksne.

Ny norsk skjønnlitteratur for voksne

Det finnes to innkjøpsordninger for skjønnlitteratur for voksne, én automatisk og én selektiv. Formålet er at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk skjønnlitteratur for voksne. Ordningene har tre ulike vurderingsutvalg: vurderingsutvalget for prosa, vurderingsutvalget for lyrikk og vurderingsutvalget for dramatikk. Kulturrådet stiller et minstekrav til utgivelsenes kvalitet, og innkjøpene skal samlet sett bidra til stor bredde i norsk litteratur. Gjennom den selektive ordningen tilrettelegges det for at nye utgivere kan få sine publiserte titler vurdert for innkjøp. For den selektive innkjøpsordningen må utvalgene forholde seg til ordningens budsjettammer.

Siden den automatiske innkjøpsordningen for skjønnlitteratur for voksne har hatt en sterk økning i antall påmeldinger de siste årene, uten at det har vært rom for å øke budsjettammen tilsvarende, har det vært innført en automatisk avkortning på forlagsandelen på ordningen fra 2021. I 2022 var maksimal avkortning til forlagene på 22 prosent. Det var nødvendig med avkortning ved utbetaling for fire av seks påmeldingsrunder i løpet av året. Tre av disse var på maksimal avkortning, og én var på seksten prosent.

¹⁸ <https://www.kulturradet.no/litteratur/vis-artikkel/-/innkjopsordningane-for-litteratur>

Påmeldinger og innkjøp prosa 2022

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	200	170	30	85 %
Kun p-bok	2	2	-	100 %
Nynorsk	28	24	4	86 %
Bokmål	174	148	26	85 %
Forfatter – kvinne	92	76	16	83 %
Forfatter – mann	109	95	14	87 %
Debutant	31	22	9	71 %
Totalt antall titler	202	172	30	85 %

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	30	6	24	20 %
Kun p-bok	8	3	5	38 %
Nynorsk	3	-	3	0 %
Bokmål	35	9	26	26 %
Forfatter – kvinne	18	4	14	22 %
Forfatter – mann	20	5	15	25 %
Debutant	13	4	9	31 %
Totalt antall titler	38	9	29	24 %

Påmeldinger og innkjøp prosa siste tre år

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	202	172	30	85 %
2021	239	207	32	87 %
2020 ¹	201	182	19	91 %

1 Kategori 1

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	38	9	29	24 %
2021	29	7	22	24 %
2020 ¹	52	15	37	29 %

1 Kategori 2

Påmeldinger og innkjøp lyrikk 2022

Automatisk ordning	Behandlet¹	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	58	49	9	85 %
Kun p-bok	9	8	1	89 %
Nynorsk	20	19	1	95 %
Bokmål	47	38	9	81 %
Forfatter – kvinne	25	24	1	96 %
Forfatter – mann	42	33	9	79 %
Debutant	12	8	4	67 %
Totalt antall titler	67	57	10	85 %

1 Én tittel gjenstår per 01.05.2023.

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	6	3	3	50 %
Kun p-bok	5	3	2	60 %
Nynorsk	5	2	3	40 %
Bokmål	6	4	2	67 %
Forfatter – kvinne	4	2	2	50 %
Forfatter – mann	7	4	3	57 %
Debutant	4	1	3	25 %
Totalt antall titler	11	6	5	55 %

Påmeldinger og innkjøp lyrikk siste tre år

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022 ¹	67	57	10	85 %
2021	79	70	9	89 %
2020 ²	66	56	10	85 %

1 Én tittel gjenstår per 01.05.2023.

2 Kategori 1

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	11	6	5	55 %
2021	22	2	20	9 %
2020	27	6	21	22 %

Påmeldinger og innkjøp dramatikk 2022

Automatisk ordning	Behandlet ¹	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	8	8	-	100 %
Kun p-bok	1	1	-	100 %
Nynorsk	3	3	-	100 %
Bokmål	6	6	-	100 %
Forfatter – kvinne	4	4	-	100 %
Forfatter – mann	5	5	-	100 %
Debutant	2	2	-	100 %
Totalt antall titler	9	9	-	100 %

1 Én tittel gjenstår per 01.05.2023.

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	1	1	-	100 %
Kun p-bok	-	-	-	-
Nynorsk	-	-	-	-
Bokmål	1	1	-	100 %
Forfatter – kvinne	1	1	-	100 %
Forfatter – mann	-	-	-	-
Debutant	-	-	-	100 %
Totalt antall titler	1	1	-	100 %

Påmeldinger og innkjøp dramatikk siste tre år

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022 ¹	9	9	-	100 %
2021	7	5	2	71 %
2020 ²	7	5	2	71 %

1 Én tittel gjenstår per 01.05.2023.

2 Kategori 1

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	1	1	-	100 %
2021	1	1	-	100 %
2020 ¹	1	1	-	100 %

1 Kategori 2

Tendenser og analyser – prosa

Vurderingsutvalget for prosa melder om at 2022 har vært et spennende leseår med mange høydepunkter. Krimsjangeren er fortsatt stor. 40 av de påmeldte titlene var krim, altså om lag 16 prosent, noe som er litt ned fra de siste årene, hvor prosenten har vært rundt 18 prosent. Det betyr at hver sjette bok utvalget leste i 2022-bunken, var en krimbok. Noen bøker setter seg relativt lave mål, men oppfyller det de prøver på. Her finner vi en del av krimbøkene. Det kan være frustrerende å lese forglemmelige bøker med et såpass lavt ambisjonsnivå. Noen krimbøker er like fullt særskilt minneverdige, som for eksempel *Dorthea Bjørk* av Bjørn Bottolvs, som gjorde et varig inntrykk med en svært original hovedkarakter.

Det er ganske langt mellom bøkene som virkelig får utvalget til å stoppe opp, hvor det blir nødvendig med en pause i lesingen fordi språket krever så mye. Men det finnes for eksempel i Lars Ellings *Fyrstene av Finntjern*, med gnistrende poetiske bilder, eller Morten Langelands *50/50*, med sin språklige briljans og slentrende poetiske tone. Humor er sjelden kost i norsk samtidprosa, derfor merker utvalget seg særlig eksemplene som dukker opp. Erlend Loe er et eksempel på en forfatter som mestrer dette virkemidlet godt. I andre tilfeller blir det for mye av det gode, så virkemidlet står i veien for fortellingen og leseren faller av.

En trend som fortsetter fra 2021, er at det kommer flere bøker innen science fiction og bøker med skrekkelement. Krigen er et velkjent tema og brått mer aktuelt. I 2022-bunken er det et par krigsbøker som skiller seg ut. Kristian Klausen ser på 2. verdenskrig fra nazisten Eichmans synsvinkel i *Den lille mannen fra Argentina*, for anledningen plassert i Drammen. Peter F. Strassegger og Mathias R. Samuelsen tematiserer i sine bøker skyldperspektivet ut fra sine bestefedres krigserfaringer. Den nedarvede skylden er med på å komplisere tilværelsen og livsvalg her og nå.

Transtematikk kommer opp i flere aktuelle titler. Boken som gjorde aller sterkest inntrykk på utvalget i 2022, var å finne i den selektive ordningen. Jim Særnbloms bok *Trans* er umulig å stille seg likegyldig til. Denne tematikken trenger et større format enn for eksempel diskusjoner på Twitter tillater, og det er positivt med flere titler som gjør det mulig å tenke tankene til ende. Mannsrollen blir problematisert i flere titler. I andre bøker tematiseres blant annet fedres manglende rettigheter ved samlivsbrudd. Det var også i 2022 flere bøker med psykisk syke mødre og adoptivmødre, og religion og trosspørsmål er fortsatt viktige temaer i den norske samtidprosaen.

En liten, men likevel påfallende trend er at de nye kulturelle signalbyggene i hovedstaden blir gjenstand for til dels mye oppmerksomhet i flere av 2022-bøkene. I flere bøker blir både Bjørvika og

det helt nye Nasjonalmuseet benyttet som byrom i fiksjonene og gransket som arkitektur. Dette er med andre ord steder som ser ut til å vekke interesse blant norske forfattere.

Tallet på debutanter har gått ned de siste årene. I 2020 var tallet 62, mens det i 2021 var 50. I 2022 behandlet utvalget 44 utgivelser fra debutanter, og av disse ble 26 kjøpt inn. Utvalget har behandlet 18 novelle- og kortprosautgivelser i 2022. Det er en liten nedgang fra 2021. Kortprosa er en sjanger hvor man så mange debutanter tidligere, mens det nå er langt mellom de som debutterer i denne sjangeren.

I den automatiske ordningen skal alle bøker som oppnår minstemålet til kvalitet, kjøpes inn, mens budsjettrammen i tillegg spiller inn på den selektive ordningen. Flere små forlag fikk bøker kjøpt inn på den automatiske ordningen, blant annet Audiatur forlag, Skriveakademiet og Utenfor Allfarvei Forlag. Utvalget opplever de fleste påmeldte titlene som helhetlige. Det finnes unntak, særlig i den selektive ordningen, hvor flere titler feiler på alle de viktigste vurderingskriteriene. For begge ordninger ser utvalget flere gode skisser til bøker som rett og slett ikke har fått god nok redaksjonell behandling. Eller man kan se bøker som har kvaliteter, men som feiler på kunstneriske, språklige eller håndverksmessige kvaliteter.

Tilpasning og utvikling – prosa

Årets utvalg har brukt mye tid på å tvile. Alle titler som er oppe til behandling, leses av minst to utvalgsmedlemmer. I 2022 har utvalget benyttet seg av en tredje leser på 31 av årets 240 utgivelser. Ni av disse bøkene ble sendt videre til ekstraläserne. Av disse ni bøkene ble tre kjøpt inn, mens seks ble avslått. Disse titlene har da blitt vurdert av fem lesere. I vedtaksrunden stiller alle fem med hver sin stemme. Utvalget understreker at det er truffet et bevisst valg om å gjøre en grundig vurdering, og at flere blikk bidrar til å ta bedre avgjørelser.

Tendenser og analyser – lyrikk

Helhetsinntrykket for 2022 er at mangfoldet i ny norsk lyrikk er stort, og at det skrives mye vital poesi. Det er stor bredde i alt fra stilistiske formgrep til innhold og tematikk. Det skrives fra mange ulike posisjoner i samfunnet – åpenbart også henvendt til mange ulike lesere, og slett ikke bare skolerte poesilesere.

Året bød på dikt som skildrer tilværelsen i alle faser og fasonger. I økende grad ser vi også at livet til urban innvandrerungdom skildres, eller dikt som tar utgangspunkt i queer-erfaringer. Som før skrives det dikt i tradisjonelle former. Det skrives språkkritiske dikt som krever langsom lesing, dikt i et tilnærmet dagligtalepråk eller for andre plattformer enn bokformatet. Atter andre dikt bygger på tradisjonsbevissthet og forutsetter kanskje mer forhåndskunnskap hos leseren. Flere bøker er skrevet med gjennomtenkte ideer om å nå lesere som kanskje ikke oppsøker dikt frivillig.

Lyrikkutvalget har merket seg at både Kritikerlagets pris for beste voksenbok og Tarjei Vesaas' debutantpris i 2022 gikk til diktsamlinger: Henholdsvis Brynjulf Jung Tjønnns *Kvit, norsk mann* og M. Seppola Simonsens *Hjerteskog / Sydänmettä*. Året 2022 kan med andre ord utropes til et godt år for lyrikken!

Tjønnns bok tematiserer det å være adoptert, oppvekst i en liten vestlandsbygd, identitet, arv, utenforskap og mikrorasisme. Seppola Simonsen har vokst opp i Nord-Norge; hans bok er skrevet med bakgrunn i kvensk identitet, hovedmålet er bokmål, men poeten bruker også enkelte kvenske ord, på en sober måte. Boken har undertittelen *Kvenske dikt*.

Noen få bøker har økokritiske naturerfaringer som overordnet tema. Økokritisk poesi er gjerne implisitt eller eksplisitt samfunnskritisk, ved å ha den økologiske krisen og/eller klimakrisen som bakteppe. Dette i motsetning til tradisjonell naturlyrikk eller poesi med besjelende naturbilder. Blant årets utgivelser som originalt er skrevet på norsk, er det langt mellom politiske bøker i tradisjonell forstand,

men både sosialt engasjement og identitetspolitiske dikt finnes spredt mellom andre typer dikt. Flere bøker tematiserer et ønske om alternative levemåter, utenfor samfunnsnormene, og disse kan i en viss forstand være samfunnskritiske.

Politisk diktning kan man ellers finne noe av i den oversatte litteraturen, hos blant andre Dmitry Strotsev og CAConrad. Utvalget har inntrykk av at ikke alle forlag legger like mye arbeid og ressurser i gjendiktningene, men av de som virkelig skiller seg positivt ut, er det grunn til å trekke frem gjendiktningene av blant andre Yoko Ono, Sylvia Plath, Rainer Maria Rilke, og ikke minst utvalget til Anders W. Cappelen av japanske haikudiktere, deriblant Basho, Buson, Issa og en rekke andre – som vakte stor begeistring i utvalget.

Flere av bøkene som ble innkjøpt, er minoritetslitteratur, deriblant en tospråklig bok (persisk og norsk) skrevet av iranske Fatemeh Ekhtesari, fribyforfatter bosatt i Lillehammer. Boken, *Hun er ikke kvinne*, er utgitt i Aschehougs serie «Parallell». Det har vært sagt tidligere, men kan gjentas: Et tiltak som resulterer i bøker av denne litterære kvaliteten, er prisverdig! I tillegg til allerede nevnte Seppola Simonsens *Hjerteskog / Sydänmettä* kom det ut en bok, *Tanker om et tapt språk / Ajatuksii menetetystä kielestä* (Ruija forlag), skrevet av Marie Konstanse Skogstad, dels på norsk, dels på kvensk. Poeten tematiserer den historiske sammenhengen hvor norsk ble brukt som maktmiddel, og boken kan dermed leses som et korrektiv til majoritetens språkforståelse. Boken er påmeldt selektiv innkjøpsordning og ble kjøpt inn.

Det skrives fortsatt dikt som vektlegger sanglige eller klanglige elementer, eller som leker med visuelle elementer, men slike dikt er i klart undertall. En bok, Ivar Orvedals *Mantra Contra Mantra*, var utstyrt med plakatkunst og egen cd (jazz & poesi). Denne tospråklige boken (engelsk og norsk) var påmeldt selektiv innkjøpsordning og ble kjøpt inn.

Som i tidligere år er en del diktsamlinger konsekvent holdt i et prosaspråk, der poesisjangerens klassiske kjennetegn – som språklig fortetning, flertydighet etc. – glimrer med sitt fravær. Bøkene er typisk skrevet av forholdsvis unge poeter, og fortellingen fremstiller gjerne barndom retrospektivt. Temaet kan være barn–foreldre. Uttrykket er bevisst ungdommelig, erfaringene fremstilles gjennom et filter av tidstypisk distraksjon og rastløshet.

Et annet formuttrykk som også vektlegger narrative formelementer, men er villere, er konseptuelle bøker med store tekstmasser over baksiden. Det kompositoriske prinsippet er ekspansjon. Løsrevne setninger, biter av fortellinger og sanseobservasjoner drysser tilfeldig over siden. På sitt litterært mest interessante genererer kaoset noe vitalt og overskridende.

Også i år er det påmeldt flere bøker som består av det som blir referert til som «instadikt» – korte og kjappe dikt, enkle og direkte. Tonen er gjerne humoristisk, underfundig eller lett melankolsk – ord til ettertanke. Det kan tippe over mot det forglemmelige og intetsigende, men på sitt beste er det (for eksempel) en lek med det villet banale og frekt upretensiøse.

Noen av de sterkeste og litterært mest vågale bøkene i 2022 var skrevet av eldre debutanter (eldre enn Vesaas-prisens grense, som går ved 35 år). Samtidig ser vi at flere av våre mest anerkjente og etablerte poeter stadig makter å fornye seg og videreføre sin personlige stemme på en og samme tid. Vi har fått en ny undersjanger, «Kommunedikt», som er betegnelsen Gro Dahle setter på sin fine bok.

Sammenlikner man bøkene som er påmeldt i henholdsvis den automatiske og den selektive innkjøpsordningen, vil utvalget anslå at bøkene i sistnevnte kategori relativt sett oftere skildrer eksistensiell sårbarhet og psykisk lidelse. Dessverre lider en del av bøkene under manglende redaksjonell behandling. Flere bøker som var påmeldt selektiv innkjøpsordning, men som ikke ble

innkjøpt, inneholdt dikt som vitnet om åpenbart talent, poetisk følsomhet og uttrykksbehov, men hadde ikke fått det nødvendige redaksjonelle løftet.

Når dét er sagt, må det legges til at utvalget mente det var grunn til å kjøpe inn flere bøker som var påmeldt selektiv ordning enn den økonomiske rammen i utgangspunktet ga mulighet til. Utvalget er veldig glade for at ordningen er fleksibel og tillot at lyrikkutvalget kunne overta ubenyttede midler fra prosautvalgets pott. Det ga likevel mulighet til å kjøpe inn alle bøkene som ble vurdert som gode nok.

Tilpasning og utvikling – lyrikk

I forlengelsen av behandlingen av enkelte bøker har lyrikkutvalget satt av mye tid til å diskutere et dilemma som er knyttet til småforlagenes økonomi og konsekvensene av et avslag. Et eksempel på en vurdering som er spesielt vanskelig, er når et småforlag har eksistert i mer enn fem år og reglene derfor tilsier at bøkene deres må meldes opp på automatisk innkjøpsordning. Utvalget vurderer innkjøp i lys av verkenes litterære kvalitet – men samtidig ser vi at småforlag har sårbar økonomi. Store utgifter i tilfeller hvor en påmeldt bok blir avslått på automatisk ordning, kan få svært alvorlige følger. Her bør det etter utvalgets mening diskuteres alternative løsninger, slik at småforlag ikke ender med ikke å melde på bøker i frykt for avslag.

I forbindelse med avslag på en gjendiktning som var påmeldt automatisk innkjøpsordning, ble vedtaket kritisert av gjendikterne og forlaget i Klassekampen 27.12.2022 («Vi må kunne klage», signert Julie Stokkendal, Gunnar Wærness og Martin Sørhaug for forlaget Audiatur/HOF¹⁹). De etterlyste en ankenemd og muligheten til å få vedtak vurdert med andre øyne. I et svar i Klassekampen («Ankenemda og vurdering», 16.01.2023²⁰) gjorde Sigbjørn Skåden, leder av faglig utvalg for litteratur i Kulturrådet, rede for de viktigste grunnene til at ankenemda ble nedlagt i 2015. Han trakk også frem at utvalget i dag har mulighet til å bruke ekstraselere både ved tvilstilfeller og dersom en av ekstraselerne har særskilt kompetanse som er verdifull for vurderingen. Han minnet dessuten om at innkjøpsprosenten er høyere nå enn da det fantes en ankenemd.

Tendenser og analyser – dramatikk

2022 var et spennende år for dramatikk i bokform. Majoriteten av titlene utvalget behandlet, var som tidligere år dramatikk skrevet for scene. Kun én av utgivelsene var skrevet for TV. Blant titlene som var skrevet for teateret, var det flere tidligere vinnere av og nominerte til den nasjonale Ibsenprisen. Flere av disse titlene holdt også et særlig høyt nivå, som for eksempel Monica Isakstuens *Dette er ikke oss* og Lisa Lies *Mare*. Utvalget merket seg ellers at flere av årets utgivelser tok for seg morskap på ulike måter, som de to nevnte titlene. Utvalget merket seg også ellers en stor variasjon i form og tematikk. De fleste av årets utgivelser var knyttet til allerede gjennomførte iscenesettelser. Et par titler hadde også fotografier fra disse, noe utvalget opplevde som en berikelse.

Det var en viss usikkerhet knyttet til enkelte titler, hvor diskusjonene var mer inngående før utvalget kom frem til om titlene skulle kjøpes inn eller ikke. Det var imidlertid ingen tvil om at samtlige utgivelser hadde gjennomgått en redaksjonell behandling. Enkelte, som Linn-Jeanethe Kyeds *Rådebank*, vil også være et uvurderlig tilskudd til dramatikkavdelingen i bibliotekene, som et av få utgitte TV-seriemanus.

¹⁹ <https://klassekampen.no/utgave/2022-12-27/debatt-vi-ma-kunne-klage>

²⁰ <https://klassekampen.no/utgave/2023-01-16/debatt-ankenemnda-og-vurdering>

Tilpasning og utvikling – dramatikk

Utvalget var tilfreds med å ha tilstrekkelig budsjett på selektiv ordning, og over at samtlige behandlede titler på automatisk ordning kunne kjøpes inn, ettersom de i år alle holdt høyt nok nivå. Antallet påmeldte titler ser ut til å holde seg på omtrent samme nivå som tidligere år.

Ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge

Det er to innkjøpsordninger for skjønnlitteratur for barn og unge, en automatisk og en selektiv. Formålet er at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk skjønnlitteratur med barn og unge som målgruppe. Kulturrådet stiller et minstekrav til utgivelsenes kvalitet, og innkjøpene skal samlet sett bidra til stor bredde i norsk litteratur. Gjennom den selektive ordningen tilrettelegges det for at nye utgivere kan få sine publiserte titler vurdert for innkjøp. For den selektive innkjøpsordningen må utvalget forholde seg til ordningens budsjettramme.

Påmeldinger og innkjøp 2022

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	67	62	5	93 %
Kun p-bok	25	21	4	84 %
Nynorsk	21	20	1	95 %
Bokmål	71	63	8	89 %
Forfatter – kvinne	60	55	5	92 %
Forfatter – mann	32	28	4	88 %
Debutant	16	12	4	75 %
Totalt antall titler	92	83	9	90 %

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	23	8	15	35 %
Kun p-bok	21	2	19	10 %
Nynorsk	3	2	1	67 %
Bokmål	41	8	33	20 %
Forfatter – kvinne	31	7	24	23 %
Forfatter – mann	12	3	9	25 %
Debutant	23	3	20	13 %
Totalt antall titler	44	10	34	23 %

Antall påmeldte og innkjøpte titler siste tre år

Automatisk ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	92	83	9	90 %
2021	127	112	15	88 %
2020 ¹	107	94	13	88 %

1 Kategori 1

Selektiv ordning	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	44	10	34	23 %
2021	25	7	18	28 %
2020 ¹	21	4	17	19 %

1 Kategori 2

Tendenser og analyser

Vurderingsutvalget har merket seg at det er stor tematisk variasjon på titler som er påmeldt ordningene. Her er bøker med alvor, om skilsmisse, sorg, vennskap, kjærlighet, fantasy, dystopier – og også grøssere og rene humorbøker. Utvalget trekker likevel frem to tendenser som er mer fremtredende enn andre: I flere av bøkene er det fravær av en forelder, som for eksempel i Ann Helen Kolås Ingebrigtsens *Eg blir her*, hvor dette er et viktig underliggende tema, og i *Oppskrift mot ånder som knuser ting* av Tyra Teodora Tronstad, hvor sorg er hovedtema. Det kan også se ut til at det meldes på flere rene grøssere for barn og ungdom enn tidligere år, som *Blüchers hemmelighet* av Alexander Løken og *Ikke la de døde komme hit* av Monika Steinholt.

Ser man titler som er kjøpt inn, under ett, er det stort spenn når det gjelder både type bok og målgruppe. For 2022 har det også vært påmeldt bøker for de aller minste. Disse viser både lekenhet og godt samspill mellom tekst og illustrasjoner. Klimakrisen er nå godt etablert i barne- og ungdomsbøkene. Blant innkjøpte bøker kan nevnes siste bok i Alm-trilogien av Øystein Stene, *Tankenets rett*, en dystopi for ungdom, samt *Klodeklubben: Superhelmaska* i en krimserie for barn av Ruth Lillegraven hvor klima er et sentralt tema. Også innvandring har vært tema i flere bøker, enten som hovedtema eller som ett av flere temaer, som i *Sommeren alt skjedde* av Iben Akerlie. Av ungdomsbøker er det flere bøker som tar opp temaer som seksuell debut og deling av bilder/video.

Med tanke på målform er det tydelig overvekt av bøker på bokmål. Til automatisk ordning var 21 av 92 titler til behandling på nynorsk, hvorav 20 ble vurdert som gode nok til innkjøp. Til selektiv ordning ble det kun påmeldt 3 av 44 titler på nynorsk, hvorav 2 ble kjøpt inn. For selektiv ordning gjelder det at bøker som er oversatt fra samisk og vurderes som gode nok for innkjøp, skal prioriteres. For 2022 ble det påmeldt fem samiske titler som var oversatt til norsk, og av disse ble tre kjøpt inn.

Blant titlene som er påmeldt selektiv ordning, er det ikke sjelden det redaksjonelle som er årsak til avslag. Det er ferske forlag som melder på bøker på denne ordningen, og vi ser flere bøker med gode ideer som virker uferdige, og hvor forfatteren nok ikke har fått den støtte som trengs for at boken skal bli «god nok». Det kan være plot eller historie som ikke holder, språklige feil og mangler og teknisk ferdigstilling. Noen ganger ser vi bøker som mangler samspill mellom tekst og illustrasjoner, eller at illustrasjonene er for dårlige. Felles for avslag i begge ordninger er de titlene hvor forfatteren har et tydelig formål om å lære bort noe om et tema, og hvor dette står i veien for det litterære. Enkelte titler mangler en barnestemme og tilfredsstillende ikke kravet om å være i dialog med målgruppen.

Til den selektive ordningen er det en begrenset budsjettramme for hvor mange titler som kan kjøpes inn. I 2021 var det relativt få titler (25) påmeldt denne ordningen, og ikke hele budsjettet ble brukt opp. I 2022 ble det påmeldt langt flere titler (44), og utvalget erfarte for første gang å vurdere noen flere titler som gode nok til innkjøp enn det var mulighet til å kjøpe inn.

Tilpasning og utvikling

2022 var det andre året med én selektiv og én automatisk ordning, i tillegg til det nye innkjøpskriteriet om at bøkene skal være i dialog med de målgruppene de ønsker å kommunisere med. Utvalget ser svært positivt på innkjøpskriteriet om målgruppe. Selv om det burde være innlysende at barne- og ungdomsbøker appellerer til nettopp barn og ungdom, ser utvalget eksempler på at bøker mangler barne-/ungdomsperspektivet og likevel blir påmeldt ordningen for barn og unge. Disse bøkene er det enklere å underkjenne nå enn tidligere.

Etter omleggingen til én automatisk og én selektiv ordning ser det ut til at bøker som er påmeldt automatisk ordning, kommer noe raskere frem til bibliotekene. Bøker som er påmeldt selektiv ordning, bruker veldig lang tid før de når bibliotekene, da disse vurderes samlet to ganger per år. I ytterste konsekvens kan en bok som er utgitt i januar, behandles i august, for først deretter å sendes ut til bibliotekene.

Sjanger har blitt utfordret i mange år, og kanskje spesielt innenfor barnelitteraturen. Utvalget ser eksempler på bildebøker som grenser til tegneserier, og skjønnlitterære bøker som grenser mot sakprosa – og omvendt. Ved flere anledninger er det tvil om hvor bøkene hører mest naturlig hjemme. Utvalget har ved noen anledninger overført titler til andre utvalg. Kanskje er inndelingen vi har i dag, med egne utvalg for sakprosa, tegneserie og skjønnlitteratur, lite hensiktsmessig når det kommer til litteratur for barn og unge, som selv like gjerne leser sakprosa, grafiske romaner eller prosa – til både lystlesing og nyttelesing.

Ny norsk sakprosa for voksne

Formålet med innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne er at det blir skrevet, utgitt, spredt og lest ny norsk sakprosa av høy kvalitet. Ordningen skal bidra til en åpen og opplyst offentlig samtale. I forbindelse med gjennomgangen av innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne i 2021 ble nye retningslinjer for ordningen gjort gjeldende fra og med runde 1 i 2022.

Påmeldinger og innkjøp 2022

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
Parallellutgave	317	97	220	31 %
Kun p-bok	82	9	73	11 %
Nynorsk	39	10	29	26 %
Bokmål	360	96	264	27 %
Totalt antall titler	399	106	293	27 %

Av de innkjøpte titlene var elleve kjøpt inn som ekstra kostnadskreven. Ekstra kostnadskreven utgivelser har utgifter til trykking som kan vurderes til å være høyere enn vanlig grunnet utstrakt bruk av illustrasjoner, eller de kan ha andre særlig godt begrunnede behov for flerfarget trykk.

Antall påmeldte og innkjøpte titler siste fem år

År	Påmeldt 1)	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	414	106	293	27 %
2021	383	128	211	33 %
2020	372	107	221	29 %
2019	333	96	219	29 %
2018	369	104	223	28 %

1 Avviket mellom påmeldt, innkjøpt og avslått skyldes titler som er avvist eller trukket.

Tendenser og analyser

Med unntak av 2019 har antallet påmeldte titler på ordningen økt årlig fra 2017. I 2022 behandlet utvalget 399 titler, og 106 av disse ble innkjøpt. Innkjøpsprosenten i 2022 endte dermed på 26,6. At innkjøpsprosenten i 2022 ble vesentlig lavere enn i 2021, skyldes kombinasjonen av høyere antall påmeldte titler og lavere finansiering. Ordningen fikk i 2022 2 millioner i stimuleringsmidler mot 8 millioner i 2021.

Norsk sakprosa skrives i hovedvekt på bokmål. Kun 39 påmeldte titler var skrevet på nynorsk, og ingen var oversatt fra samisk.

Å si noe substansielt om innholdstrender i materialet er ikke enkelt. Noen tendenser viser seg å være kortvarige, mens andre er mer bestandige. I 2021 påpekte utvalget for eksempel at det var påmeldt en stor andel historiske biografier, og at mange av dem omhandlet kvinner. Denne tendensen har ikke

fortsatt i 2022. Andelen biografier har generelt vært lav, og andelen som omhandlet kvinner, enda lavere. Også bølgen av covid-relaterte bøker ser ut til å ha avtatt.

At norske sakprosaforfattere er engasjert i klima og natur, er derimot en trend som holder stand. I hver av de åtte vurderingsrundene har det vært én til tre klimaorienterte titler til behandling. I tillegg kommer titler om natur, enten det dreier seg om natursorg eller -glede. Bernhard Ellefsens *Det som går tapt* er et eksempel på en innsiktsfull og original tilnærming til natursorg i litteraturen. John Yngvar Larsens *Det fantastiske fjellet* viser hvordan engasjement for og dyp kunnskap om så vel flora som folkløse kan formidles med utgangspunkt i en fottur fra hytta i tregrensa opp på snaufjellet.

Publisering om verden utenfor Norge har tatt seg opp etter pandemiåret 2020. Opp mot 30 titler omhandler historie og politikk i land så forskjellige som Brasil, India, Cuba, Tyskland og USA. Mot slutten av året hadde allerede Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 generert flere innsiktsfulle bokprosjekter, og det er rimelig å anta at det vil bli flere titler på dette feltet i 2023.

De fleste utenriksbøkene har en historisk eller statsvitenskapelig tilnærming, men 2022 kunne også by på flere titler som knytter Norge og nordmenn til det vi kan karakterisere som globalhistorie. To vellykkede eksempler på dette er Morten Strøksnes' bredt anlagte biografi om Carl Lumholtz og hans oppdagelsesreiser på mange kontinenter, og Dag Hundstads forrykende beretning om «Sølvskonneren», som omhandler skjebnen til den amerikanske skuta «Plattsburg», som endte opp på sørlandskysten etter et blodig mytteri.

Også rasisme og identitetsspørsmål er en tematikk som opptar norske sakprosaforfattere, enten det er personlige beretninger eller mer analytiske tilnærminger. Bredden i tilnærmingen kan eksemplifiseres gjennom Anne Bitsch' *Den norske skyld*, som på essayistisk vis tar for seg den terrordømte Philip Manshaus og hvorfor rasistisk tankegods appellerer til menn som ham. Pia Maria Roll mfl. *Jeg skulle si storm* er en mangefasettert og kaleidoskopisk diskusjon og dokumentasjon av tankene bak teaterstykket *Ways of Seeing* og måten stykket ble behandlet og oppfattet på i norsk offentlighet. Guro Sibeko skriver personlig om hvordan rasismen kan bekjempes fra et aktør- og aktivistperspektiv, mens Cora Alexa Døving har redigert en bredt anlagt antologi om rasisme sett fra ulike akademiske innfallsvinkler.

Mange sakprosaforfattere befatter seg med psykologiske emner, enten i form av vitnesbyrd om sorg, savn, tap eller overgrep, eller som fagpsykologiske innføringer eller problematiseringer. Dette er en kategori der innkjøpsprosenten er relativt lav, ofte fordi de personlige vitnesbyrdene mangler en allmenn dimensjon som løfter dem ut av det private. Mange av de mer fagpsykologiske titlene er allmenne, men bærer ofte preg av å være håndbøker eller lærebøker og faller derfor utenfor ordningen.

Som tidligere år utgjorde titler om historie eller med et historisk perspektiv den største kategorien i 2022. Andre verdenskrig utgjør fortsatt en vesentlig del av denne kategorien. Norsk-jødisk historie begynner å tegne seg som et eget saksområde som i 2022 var preget av utgivelser knyttet til enkeltskjebner. Også Orkanas store trebindsverk om krigen i Nord-Norge og Sven Egil Omdals bok om nordmennene i Sachsenhausen er gode eksempler på hvordan krigshistorien kan få en ny og relevant omdreining.

Stilistisk er norsk sakprosa relativt konvensjonell. Mange skriver saklig og godt, men vi finner få eksempler på utgivelser som utfordrer sjangeren som fortelling. Det er få essaysamlinger i bunken, og få som bedriver det vi kan kalle skrivekunst. I et trangt økonomisk år er det også greit å kommunisere at en del avslag skyldes at bøkene ikke alltid virker som de er helt ferdige, og rett og slett er sluppet for tidlig fra forlagene.

Tilpasning og utvikling

De etablerte forlagene dominerer både påmeldings- og innkjøpsstatistikken, og tallene gir en indikasjon på at sakprosabøker ikke bare må ha et interessant og relevant innhold, de må også være godt skrevet og godt redigert for å nå opp. En sammenlikning av tall fra 2021 og 2022 kan synliggjøre dette. I 2021 var det 80 forlag som kun meldte på én tittel, og de fleste av disse synes å være forlag som enten er drevet av en enkeltperson («eget forlag»), eller forlag som i liten grad befatter seg med sakprosa til vanlig. Kun fem av de behandlede titlene fra disse utgiverne ble innkjøpt, til tross for en ekstra stor tilleggsbevilgning dette året. I 2022 behandlet utvalget 77 slike påmeldinger av enkeltbøker. Tre av disse ble innkjøpt.

Det er altså ikke umulig å bli prioritert for innkjøp dersom man utgir på eget forlag, men det er vanskelig. Tallene mer enn antyder at kunnskap om historiefortelling, tekstredigering, kildebruk, målgruppe m.m. er en forutsetning for å nå kvalitetskravene. Statistikken for forlag som meldte på to titler, er allerede langt bedre. I 2021 var det tretten forlag som meldte på to titler, her ble fem titler innkjøpt. I 2022 var det sju forlag som meldte på to titler, og fire av disse ble innkjøpt.

I 2022 fikk utvalget for første gang mulighet til å nyansere noe mellom ulike typer avslag. Der man tidligere bare kunne skille mellom titler som ble avslått, og titler som ble avvist fordi de ikke falt inn under ordningen, har ordningen nå tre avslagskategorier:

1. Utgivelsen er ikke prioritert innkjøpt innenfor ordningens økonomiske ramme. Med en tilstrekkelig utvidet ramme ville den blitt innkjøpt.
2. Utgivelsen er ikke innkjøpt da den ikke oppfyller ordningens krav til kvalitet og/eller relevans.
3. Utgivelsen omfattes ikke av ordningen.

Som nevnt over var de økonomiske rammene meget trange i 2022. Andelen avslag grunnet ordningens økonomiske ramme var på 118 titler, altså nesten 30 prosent av de påmeldte titlene. Andelen avslag for titler som ikke oppfylte ordningens krav til kvalitet, var på 32 prosent (127 titler). Trekker vi fra de avslåtte bøkene fra enkeltbok-forlagene, står vi igjen med 53 titler som utvalget ikke mener tilfredsstiller kriteriene for innkjøp, selv om de er utgitt på etablerte forlag. Dette er en indikasjon på at også de etablerte forlagene kan ha en jobb å gjøre med å kvalitetssikre utgivelsene sine. Andelen titler som falt utenfor ordningen, var 48, altså 12 prosent.

Fra og med 2023 er ordningen sikret en tilleggsbevilgning på 8 millioner kroner gjennom friske midler bevilget over statsbudsjettet. Gitt at antall påmeldte titler holder seg relativt stabilt, er det naturlig å anta at mengden avslag grunnet ordningens økonomiske ramme vil avta. På sikt vil forholdet mellom avslag grunnet økonomi og avslag grunnet kvalitet kunne gi en indikasjon på hvor finansieringsbehovet for ordningen vil ligge. Det som er klart, er at innkjøpsprosenten i 2022 burde vært høyere.

Ny norsk sakprosa for barn og unge

Innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge skal bidra til at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk sakprosa av høy kvalitet for barn og unge.

Påmeldinger og innkjøp 2022

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Parallellutgave	44	18	26	41 %
Kun p-bok	15	7	8	47 %
Nynorsk	6	2	4	33 %
Bokmål	52	22	30	42 %
Produksjonsstøtte	33	17	16	52 %
Totalt antall titler	59	25	34	42 %

Påmeldinger og innkjøp siste tre år

År	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2022	59	25	34	42 %
2021	44	30	14	68 %
2020	52	28	24	54 %

Tendenser og analyser

Det er stor bredde i tematikken i sakprosaautgivelsene for barn og unge i 2022. Mer enn en tredjedel av titlene tar for seg temaer innen naturens verden, men ellers er det god spredning. Historie og geografi, helse og biografi er godt representert. Fem påmeldte titler med fotball som tema kan ha sammenheng med at fotball-VM ble arrangert i 2022, og det er to titler i anledning kongen og dronningens jubileumsår. Allikevel ser vi sammenliknet med stortingsvalg-året 2021 færre titler med samfunnsaktuelle temaer, og få som tematiserer klimaendringer og bærekraft.

Flertallet av utgivelsene er illustrert sakprosa, der teksten er meningsbærende og illustrasjoner støtter teksten. Noen utgivelser bruker elementer fra tegneserien, gjerne i kombinasjon med tekst og bilder, som vi ser i både Martin Aas' *Det kuleste fra vikingtiden* og Ørjan Zazzera Johansens *Historia om Erling Braut Haaland*. Andre rendyrker bildeboken, eksempelvis Synnøve Borges *Rådyr*, Anna Fiskes *Museum* og Hege Østmo-Sæter Olsnes' *Rot og Bjørne leker med følelser*.

Tekstens mengde og kompleksitet varierer stort i utgivelsene, som seg hør og bør når målgruppen er barn og unge fra 0 til 16 år. For de eldre leserne er det flere titler der teksten er mer kompleks og med stor glede kan leses også av lesere over 16 år, som for eksempel Peder Inge Knutsen Samdals *Mer enn en klubb* og Ingeborg Sennesets *Ordbok for overlevelse*. For de minste barna, 0–3 år, er det derimot få innkjøpte sakprosatitler.

Tilpasning og utvikling

Innkjøpsordningen definerer sakprosa for barn og unge som litterære verk som leseren har grunn til å oppfatte som direkte ytringer om virkeligheten, og som har barn og unge som målgruppe. Vurderingsutvalget stiller dermed krav til etterrettelighet og tydelig kildebruk, så leseren ikke skal være i tvil om at tekstens innhold er en direkte ytring om virkeligheten. Flere av de innkjøpte titlene gir den unge leseren mulighet til å forstå og lære mer ved å vise hvordan informasjonen er innhentet, hva som er forfatterens stemme og mening, og gir kontekst til kildematerialet. Kristin Storrustens *Konge!* og Hanna Nyborg Støstads *Eventyrlige dyr* er eksempler som viser hvordan referansene kan gi mer dybde til teksten for interesserte lesere.

I 2022 var det mange påmeldte titler, og kun midler til å kjøpe inn 25 av de 59 påmeldte. Nivået på de påmeldte titlene var også gjennomgående høyt, og det var krevende for utvalget å fatte vedtak om hvilke titler som kunne kjøpes inn. I likhet med de to foregående årene har det i 2022 vært langt flere titler som fyller kriteriene for innkjøp, enn det er midler i ordningen til å kjøpe inn. 42 prosent av de påmeldte titlene ble kjøpt inn. Dette skiller seg fra 2021, da det var flere midler til innkjøp og færre påmeldte titler, noe som gjorde at 64 prosent av de påmeldte titlene ble kjøpt inn. Budsjettet for ordningen har fra 2020–2022 vært tilført ekstra stimuleringsmidler i forbindelse med pandemien. Avsetningen til innkjøpsordningen for sakprosa for barn og unge har variert med over 2 millioner fra år til år i denne perioden.

Utvalget ser ingen grunn til å behandle sakprosa for barn og unge på en annen måte enn skjønnlitteratur for barn og unge, og har tidligere meldt inn for Kulturrådet at ordningen enten bør gjøres automatisk eller få en større avsetning. Fra 2023 er det tilført 1,5 millioner mer til innkjøp av sakprosa til barn og unge via statsbudsjettet.

Det ligger ikke i utvalgets mandat å begrunne avslag, eller å vekte avslagene. Hvor mange titler som ville blitt kjøpt inn dersom budsjettet var ubegrenset, er derfor vanskelig å si. Men at halvparten av titlene som fikk avslag i 2022, burde vært kjøpt inn, er en forsiktig antakelse. Skulle det vært midler til å kjøpe inn 17 titler til, måtte utvalgets budsjett nærmest vært doblet, med 5,5 millioner i tillegg til de ca. 7 millionene utvalget disponerte i 2022.

Variierende avsetning og at ordningen er selektiv, gir stor uforutsigbarhet for forfattere og forlag. Det svekker det som er formålet med innkjøpsordningen, nemlig at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk sakprosa av høy kvalitet for barn og unge.

Nye norske tegneserier

Innkjøpsordningen for nye norske tegneserier skal bidra til at det blir skapt, utgitt, spredt og lest nye norske tegneserier av høy kvalitet. Ordningen omfatter bøker både for voksne og for barn og unge.

Påmeldinger og innkjøp 2022

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
Målgruppe barn og unge	25	14	11	56 %
Målgruppe voksne	15	8	7	53 %
Tvil om målgruppe ¹	6		6	
Nynorsk	6	2	4	33 %
Bokmål	40	20	20	50 %
Mottatt produksjonstilskudd	30	18	12	60 %
Avslag produksjonstilskudd	3	1	2	33 %
Ikke søkt produksjonstilskudd	13	3	10	23 %
Totalt antall titler	46	22	24	48 %

¹ Vurderingsutvalget gjør ikke vedtak om målgruppe for tegneserier som ikke blir innkjøpt.

Påmeldinger og innkjøp siste fem år

År	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
2022	46	22	24	48 %
2021	49	27	22	55 %
2020	37	23	14	62 %
2019	40	19	21	48 %
2018	35	18	17	51 %

Tendenser og analyser

De påmeldte tegneserieutgivelsene i 2022 viser i stor grad en videreføring av tendenser fra fjoråret. De dominerende sjangrene er fortsatt fantasy og humor, men det er færre selvbiografiske tegneserier og flere utgivelser med politisk samtidskommentar. Det er også enkelte utgivelser som faller utenom en tradisjonell sjangerinndeling og er egenartede kunstneriske prosjekter.

Langt de fleste titlene er på bokmål, 40 av 46, slik det også har vært tidligere år. Sammenliknet med foregående år er andelen innkjøp blant de nynorske titlene lav, med bare to av seks. Utvalget er opptatt av mangfold i tegneseriene også når det gjelder målform. Når andelen avslag blant de nynorske titlene er såpass høy, er det et uttrykk for at kvaliteten ikke har vært god nok i forhold til de andre utgivelsene, og utvalget mener dette er et signal som forlagene bør merke seg. Det var ingen utgivelser oversatt fra samisk.

Det er fortsatt en stor bredde av forlag som utgir tegneserier. 16 forlag har påmeldte titler i 2022. De fleste er etablerte forlag med utgivelser gjennom flere år, men det er også enkelte nykommere. Hele syv forlag har bare én påmeldt tittel. Med hensyn til tegneserieskaperne er både helt nye og svært etablerte serieskaperne representert.

Fantasy-bøker som i hovedsak retter seg mot barn og unge, er fortsatt en dominerende tendens. Foruten nye bind i etablerte bokserier har det kommet til nye serier som *Rino – Reisen til de døde øy* av Regine Toften Holst og *Mia Myhr og barna som forsvant* av Sara Hjardar. Flere av seriene blander kjent mytologi og eventyr med egen diktning. Seriene byr på eksotiske fortellinger og enkelte overraskelser, men de fleste er nokså sjangertro og har likhetstrekk med andre fantasy-univers. Flere av seriene tematiserer utenforskap og annerledeshet, deriblant *Mørkalven* av Helen Kaldheim og *Dragens øye* av Cha Sandmæl – sistnevnte med en ikke-binær hovedperson. Mangfold er dessuten et tydelig perspektiv i Krypto-serien av Hans Jørgen Sandnes og den fargerike Floke-serien av Ida Neverdahl.

Det er liten tvil om at bokseriene appellerer til mange unge lesere. Tegnehåndverket har utviklet seg på et høyt profesjonelt nivå. Samtidig er det tendenser til en estetisk uniformering, der stilen er preget av de digitale tegneverktøyene og mørke fargetoner. Egmont-paletten er et begrep som beskriver denne uniformeringen, oppkalt etter forlaget Egmont, som er dominerende i sjangeren. Det er flere ulike stiluttrykk innenfor de norske fantasy-seriene, men utvalget skulle gjerne sett at likhetene mellom en del av seriene var mindre. I bokseriene ser vi dessuten en tendens til at fortellingen spres utover mange sider og bind uten at omfanget av historien tilsier at det er berettiget. Tidvis er det svak fremdrift i fortellingen, og seriene kunne med fordel hatt en strammere dramaturgi.

En tendens utvalget nå ser tydeligere, er tegneserier som tar opp samtidsproblematikk. *Blokk til blokk* av Jonathan Castro, Don Martin, Fela og Andreas Iversen gjenforteller de tre førstnevntes livshistorie, men er også en bredere kulturfortelling om Oslos østkant og hiphop. Både *La skogen leve!* av Nora Dåsnes og *Embla – Kampen for fremtiden* av Arild Midthun og Bjørn H. Samset handler om miljø- og klimakamp, primært rettet mot unge lesere. For voksne behandler også *Weltschmerz 10B* av Christopher Nielsen og *Streberne* av Knut Nærum samtiden, på et mer satirisk vis og med en større tematisk bredde.

Vår nokså nære fortid behandles i både dokumentariske og fiktive tegneserier. *Rigel – Urettens ekko* av Ida Larmo omhandler bombingene av et fangeskip under andre verdenskrig der et stort antall russiske krigsfanger omkom. Tredje album i *Krüger & Krogh*-serien av Kabícek, Skandfer og Agdestein er en oppdiktet agentfortelling, men har mange berøringspunkter med maktspeilet i nordområdene på 1960-tallet.

Det er en betydelig overvekt av tegneserier for barn og unge. Blant tegneseriene for voksne er det enkelte titler som utmerker seg utenfor de tidligere nevnte sjangrene, og der serieskaperne har en særskilt egen stil. Dette gjelder spesielt novellesamlingene *Kjøkken* av Xueting Yang og Jasons *Åpne opp ned*.

Som foregående år inneholder en god del av de påmeldte titlene tidligere utgitt materiale. Mange av bøkene er samleutgivelser med humorstriper. Selv om flere av seriene holder et høyt nivå i sin sjanger, har utvalget ut fra budsjetttrammene i all hovedsak sett seg nødt til å velge vekk slike samleutgivelser til fordel for nyproduserte serier.

Tilpasning og utvikling

Innkjøpsordningen for tegneserier ble gjennomgått i 2022, og nye retningslinjer gjelder fra 2023. Det er blant annet gjort endringer i definisjonen av «tegneserie». I det store og hele er endringene i retningslinjene å anse som justeringer og presiseringer. Utvalget mener de reviderte retningslinjene legger et godt grunnlag videre for innkjøpsordningen for tegneserier.

Innkjøpsprosenten på ordningen var i 2022 tilbake på bunnivå, med innkjøp av 22 av 46 påmeldte titler. Dette ga en innkjøpsandel på bare 48 prosent. Dermed er andelen tilbake til nivået i 2019, som da var bunnrekord og den klart laveste andelen siden innkjøpsordningen for tegneserier ble opprettet.

Budsjetttrammen for innkjøp har vært 3 950 000 kr, en økning på 100 000 kroner fra 2021. I tillegg ble ordningen tilført 1 000 000 kroner i stimuleringsmidler. De ekstraordinære midlene gjorde det mulig å kjøpe inn fire–fem flere titler, og utgjorde en merkbar positiv forskjell. Etter utvalgets vurdering er det likevel flere tegneserier av god kunstnerisk kvalitet som ikke kunne bli innkjøpt. Slik utvalget ser det, var over 80 prosent av de påmeldte titlene kvalifisert for innkjøp ut fra en kvalitativ vurdering. Utvalget opplever at den økonomiske rammen i 2022 har vært enda trangere enn foregående år, sett i forhold til antallet påmeldte og innkjøpsverdige titler. Utvalget mener mangelen på tilstrekkelige budsjettmidler gjør at man ikke får utnyttet det fulle potensialet som ligger i innkjøpsordningen til å stimulere utviklingen av nye norske tegneserier.

Utvalget mener tegneserieantologier er viktige både for å dyrke frem nykommere og for å la mer etablerte serieskaperne utfolde seg. Innenfor budsjetttrammene fant utvalget likevel ikke rom for innkjøp av noen antologi i 2022. Derimot har utvalget innstilt på produksjonstilskudd til to antologier gjennom tilskuddsordningen for litteraturproduksjon. Utvalget mener dette illustrerer verdien av å ha både en innkjøpsordning og en ordning for produksjonstilskudd til tegneserier.

Oversatt litteratur

Innkjøpsordningen for oversatt litteratur skal bidra til at det blir utgitt, spredt og lest litteratur av høy kvalitet oversatt til norsk fra flest mulig språk. Ordningen gjelder for oversettelser av både skjønnlitteratur og sakprosa, nye bøker så vel som klassiske verk, for både voksne og barn og unge. Gjendiktninger av lyrikk faller imidlertid inn under innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur. Det søkes om innkjøp av bøker som ikke ennå er utkommet på norsk, og som skal gis ut innen to år fra vedtaksdato. Kulturrådet betaler en ekstra bonus til oversetterne av bøkene som blir kjøpt inn. Slik bidrar ordningen til å bedre de økonomiske forholdene for oversetterne.

Påmeldinger og innkjøp 2022

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
Skjønnlitteratur voksne	115	63	52	55 %
Skjønnlitteratur barn og unge	51	22	29	43 %
Sakprosa voksne	66	28	38	42 %
Sakprosa barn og unge	8	5	3	63 %
Totalt antall titler	240	118	122	49 %

Målform og format, alle sjangere:

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
Nynorsk	14	13	1	93 %
Bokmål	226	105	121	46 %
Parallellutgave	185	96	89	52 %
Kun p-bok	55	22	33	40 %

Antall påmeldte og innkjøpte titler siste fem år

År	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Prosentandel innkjøp
2022	240	118	122	49 %
2021	216	130	86	60 %
2020	226	119	107	53 %
2019	231	124	107	54 %
2018	255	124	131	49 %

Tendenser og analyser

Søknadene innenfor oversatt litteratur fordeler seg på fire kategorier. I 2022 har den prosentvise fordelingen av søknader på disse kategoriene vært 48 prosent for skjønnlitteratur for voksne, 21 prosent for skjønnlitteratur for barn og unge, 28 prosent for sakprosa for voksne og 3 prosent for sakprosa for barn og unge. Fordelingen er omtrent som gjennomsnittet for de siste fem årene. Ser vi på innkjøpene, har den prosentvise fordelingen på de samme kategoriene vært 53 prosent, 19 prosent, 24 prosent og 4 prosent – også her ligger 2022 nokså nær gjennomsnittet for de siste fem årene. Som vanlig utgjør dermed kategorien skjønnlitteratur for voksne en noe større andel av innkjøpene enn av antallet søknader.

Blant de behandlede søknadene er det, i likhet med årene 2018–2021, bøker oversatt fra engelsk, fransk, svensk og tysk som er sterkest representert – de utgjør en andel på 68 prosent. Engelsk er dominerende, både i de behandlede søknadene totalt og blant de innkjøpte bøkene. Den engelske dominansen er klart størst i kategorien sakprosa for voksne. Den språklige spredningen er sterkest i kategorien skjønnlitteratur for voksne, med 22 forskjellige språk, og langt svakere innenfor sakprosa for voksne, med 11 språk, og skjønnlitteratur for barn og unge, med 10 språk. Også denne språkfordelingen er omtrent som de fire årene før.

Når det gjelder språklig bredde, er det få andre tendenser å spore. I tillegg til språkene som er nevnt over, har også arabisk, dansk, finsk, islandsk, italiensk, japansk, nederlandsk, polsk, russisk og tyrkisk vært representert alle de siste fem årene. Andre språk later til å dukke opp mer tilfeldig, med ett unntak: I 2022 var det søkt om innkjøp av hele fem bøker skrevet på ukrainsk (to av dem riktignok sekundæroversettelser via engelsk), mens det i perioden 2018–2021 ikke var påmeldt en eneste oversettelse fra ukrainsk.

Ikke overraskende utgjør det ukrainske i det hele tatt en tydelig tendens i årets påmeldte titler, innenfor både skjønnlitteratur og sakprosa. Som nevnt er det tre titler oversatt direkte fra ukrainsk, alle skjønnlitterære for voksne – et eksempel er Oksana Zabuzjkos *Museet for etterlatte hemmeligheter*. I tillegg kommer to skjønnlitterære bøker for voksne skrevet på russisk av ukrainske forfattere og én på nederlandsk skrevet av en nederlandsk-ukrainsk forfatter. I sakprosabunken finner vi to ukrainske titler i sekundæroversettelse via engelsk i tillegg til fire andre bøker med ukrainsk tematikk oversatt fra engelsk, tysk og italiensk. Noen av de russiske og russlandstematisk titlene kan ses som en del av samme trend.

I sakprosa for voksne ser vi som vanlig en høy representasjon av filosofi. Her er de fleste titlene utgitt på mindre forlag som spesialiserer seg på nettopp dette feltet, med Kristin Gjesdals *Kvinner i filosofien* som et unntak, utgitt av Cappelen Damm. Også historie er et felt som er godt representert blant søknadene, og her får vi flere bøker der kvinneperspektivet gir oss et friskere blikk på for eksempel evig populære andre verdenskrig (Rebecca Donners *Vårt livs mange mørke dager*), vikingtiden (Luit van der Tuiks *Katla. En vikingkvinnes usedvanlige sjøreise*) og mellomkrigstiden (Diana Souhamis *Ingen modernisme uten lesbiske*). Flere av sakprosatitlene dreier seg om dagsaktuelle temaer innenfor politikk, økonomi og samfunnsliv. Vi finner også bøker om litteratur, bildekunst, film og religion m.m. Samfunnsvitenskap og humaniora er med andre ord godt representert, mens naturvitenskapen nesten er fraværende, med Merlin Sheldrakes *Sammenvevde liv* som et hederlig unntak.

Geografisk er det Europa og USA som dominerer i sakprosaen, når det gjelder både opprinnelsesland og tematikk. Viktige unntak er Tsitsi Dangarembgas *Svart og kvinne*, Philippe Sands *Den siste kolonien* og ikke minst Camino Forlags ambisiøse antologi *Cronica. Sanne fortellinger fra Latin-Amerika*. Her finner vi også en av få tegneserieutgivelser, Malik Sajads *Munnu. En gutt fra Kashmir*.

Enkelte påmeldte sakprosatitler faller innenfor kategorien bruksprosa og er dermed ikke aktuelle for innkjøp.

Covid-19-pandemien gjorde seg gjeldende i sakprosasøknadene i 2020 og til en viss grad i 2021, men ikke i 2022. Derimot finner vi noen pandemirelaterte skjønnlitterære titler for voksne, enten handlingen er lagt til vår egen tids pandemi, som i Ali Smiths *Andre tider*, eller til fortiden, som i Orhan Pamuks *Pestnetter*.

Bare 1 av de 14 titlene som oversettes til nynorsk, er en sakprosabok. Typisk nok er det et lite forlag som står for denne ene utgivelsen.

I kategorien skjønnlitteratur for barn og unge utgjør tegneseriene en betydelig andel – hele 22 av 51 titler. De spenner over utgivelser for de yngre, som Berenika Kołomyckas «På fire bein»-serie, til bøker for ungdom, som Alice Osemans «Hjertestopper»-bøker. Her finner vi også stor innholdsmessig bredde, fra andre verdenskrig til filosofi og fantasy, og seks forskjellige kildepråk – blant dem japansk, fransk, italiensk og polsk.

Bildebøker for de yngste er det lite av, og det er heller ikke mange bøker for eldre ungdom. Det som dominerer, er bøker for aldersgruppene 6–9 og 9–12, førstnevnte gjerne med mer illustrasjoner. Her er det klar engelsk dominans, med svensk på en god andreplass. Mange av titlene inngår i serier. Innholdet kan dreie seg om barns hverdagsliv og vennskap, det kan være fantasy-eventyr og krim. Ungdomsbøkene er generelt av den mer sosialrealistiske typen og tar for eksempel for seg overgrep, sosiale medier og seksuell legning.

I kategorien skjønnlitteratur for voksne dominerer den tradisjonelle romanen – av de 115 titlene er drøyt 100 klassifisert som romaner. De resterende få titlene består av samlinger av noveller eller

kortprosa, tre grafiske romaner, et filmmanus og to skuespill. Blant skjønnlitteraturen for voksne finner vi ikke bare størst språklig variasjon, men også bredest geografisk representasjon, enten det gjelder utgivelsesland eller landet handlingen er lagt til. Det gjelder ikke minst de spanskspråklige titlene (Spania, Chile, Argentina og Mexico), de franskspråklige (Canada, Senegal, Libanon, India, Marokko, Vietnam) og de engelskspråklige (Storbritannia, USA, Albania, Australia, Zimbabwe, Kenya, Nigeria).

Sett under ett er de aller fleste av de påmeldte titlene nye bøker, originalen er typisk utgitt i løpet av de siste fire årene. Skjønnlitteraturen for voksne byr på litt større spredning; her har vi noen klassikere, først og fremst representert av Skalds serie, vi har bøker av forfattere som har fått ny oppmerksomhet, for eksempel Abdulrazak Gurnah og Ágota Kristof, og vi har bøker fra eller om Ukraina. Ellers er det vanskelig å se noen tendenser her.

Tilpasning og utvikling

For året 2022 har utvalget vurdert 240 søknader om innkjøp, og av disse har 118 blitt innvilget, altså snaut halvparten. Det er med andre ord mye som må prioriteres ned, og mange hensyn å ta, men i det store og hele gjør budsjettet det mulig å kjøpe inn titlene utvalget ønsker.

Et viktig moment i søknaden er prøveoversettelsen, som gir utvalget mulighet både for å danne seg et inntrykk av teksten og for å vurdere oversettelsens kvalitet. Her ser det ut til å ha vært en positiv utvikling de siste årene – det er en høyere andel søknader som er utstyrt med prøveoversettelse nå enn tidligere. Utvalget håper på en fortsatt positiv utvikling her, og hadde gjerne sett at prøveoversettelse var obligatorisk.

Utvalget skulle gjerne sett større bredde i barne- og ungdomslitteraturen og i sakprosa-kategorien når det gjelder kildespråk. Når det generelt kjøpes inn en noe høyere andel av de påmeldte skjønnlitterære titlene for voksne, skyldes det ikke minst hensynet til språklig bredde. Utvalget ser det som en fordel at innkjøpene kan fordeles fritt på de fire kategoriene, slik at det er mulig å prioritere de beste søknadene og de mest relevante titlene uavhengig av kategori. Alt i alt mener utvalget at innkjøpsordningen for oversatt litteratur er hensiktsmessig innrettet og bidrar til at det blir oversatt og gitt ut gode og relevante bøker som gjøres tilgjengelige på bibliotekene og dermed når ut til leserne.

Tilskuddsordningene

Litteraturprosjekt

Tilskuddsordningen for litteraturprosjekt skal bidra til at det kan initieres og utvikles prosjekter som øker bredden og kvaliteten i norsk litteratur. Ordningen skal tilrettelegge for et mangfold av stemmer i den litterære offentligheten og bidra til at det i Norge oversettes bøker fra ulike språk og geografiske områder til bokmål og nynorsk. Ordningen skal legge til rette for at litteratur skrevet på samisk oversettes til én av de to målformene, og for at det utvikles litterære prosjekter på de nasjonale minoritetsspråkene. Fra og med søknadsfristen 2. juni 2022 ble det innført nye retningslinjer for ordningen.

Søknader og tildelinger:

	2018	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	34	19	31	34	22
Antall tildelinger	12	11	15	20	16
Tildelingsprosent, søknader	35 %	58 %	48 %	59 %	73 %

Søknadenes fordeling på avsetninger:

	Antall søknader	Antall tildelinger	Tidelingsprosent antall	Andel av samlet antall søknader	Beløp søknader	Beløp tildelinger	Andel av totalt søknadsbeløp
Ordinær avsetning	16	11	69 %	73 %	7497931	4714000	74 %
Minoritetssatsing	2	2	100 %	9 %	772000	400000	8 %
Oversettelse fra samisk	4	3	75 %	18 %	1901000	699000	19 %
Sum	22	16	73 %	100 %	10170931	5813000	100 %

Søknader og tildelinger – ordinær avsetning:

	2022
Antall søknader	16
Antall tildelinger	11
Tidelingsprosent, søknader	69 %
Samlet søknadssum	7 497 931
Tildelt sum årets søknader ¹	4 714 000
Tidelingsprosent, søknadssum	63 %

¹ Inkluderer tilsagn for kommende år.

Søknader og tildelinger – nasjonale minoritetsspråk og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere:

	2022
Antall søknader	2
Antall tildelinger	2
Tidelingsprosent, søknader	100 %
Samlet søknadssum	772000
Tildelt sum årets søknader	400000
Tidelingsprosent, søknadssum	52 %

Søknader og tildelinger – oversettelse og formidling av samisk litteratur:

	2022
Antall søknader	4
Antall tildelinger	3
Tidelingsprosent, søknader	75 %
Tilskudd avvist av søker	2
Samlet søknadssum	1 901 000
Tildelt sum årets søknader	699000
Tidelingsprosent, søknadssum	37 %
Tildelt sum avvist av søker	625000

Det kom inn 22 søknader til vurdering i 2022. Dette er en nedgang på 35 prosent fra året før. I 2021 kom det inn 34 søknader – et tall som var omtrent på linje med tidligere år, med unntak av 2019, da fagutvalget kun fikk 19 søknader til vurdering. På grunn av nedgangen i antall søknader i 2022 gjensto det kr 456 000 av den ordinære rammen på slutten av året. Disse midlene ble overført til tilskuddsordningen for litteraturformidling.

Tendenser og analyser

Som tidligere var det i 2022 en overvekt av søknader om større utviklingsprosjekter der flere planlagte bokutgivelser inngår i en sammenheng. Elleve prosjekter av denne typen ble innvilget. Ti er prosjekter der forlag skal oversette flere verk til norsk, blant annet bøker i en serie med oversettelse av verdensklassikere til nynorsk, antologier fra Latin-Amerika, tegneserieverk som tematiserer økologisk sammenbrudd og virkningen av ny informasjons- og overvåkingsteknologi, japansk poesi, russisk

filosofi, ukrainsk og afrikansk litteratur og sentrale samiske stemmer fra tre forskjellige århundrer (1800-, 1900- og 2000-tallet). I tillegg ble det bevilget flerårige midler til et prosjekt med tekstkritiske nytgivelser av norske klassikere gjennom en e-bokportal. Selv om det er stor bredde i forfatterskap og type litteratur det søkes støtte til å oversette, gir fagutvalget uttrykk for at de gjerne skulle sett et større mangfold i søknadene på dette området. I de justerte retningslinjene som ble vedtatt høsten 2022, er prosjektets bidrag til å styrke oversettelse fra språk og/eller geografiske områder det normalt oversettes lite fra, kommet inn som et kvalitetskriterium og kan legges til grunn for vurderingen av søknaden.

Med de justerte retningslinjene kom det også inn en tydeligere satsing på nasjonale minoritetsspråk og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere i Norge. Det kom inn to søknader som gjaldt prosjekter som retter seg mot rekruttering av litterære stemmer som vil bidra til å utvikle mangfoldet i norsk litteratur, og begge disse ble innvilget støtte. Ett prosjekt gjelder oversettelsen av en bok om flyktingerfaring skrevet av en fribyforfatter i Norge og en antologi med skeive stemmer fra Sør-Asia. Foreningen Leser søker bok fikk tilskudd til et skrivekurs for nye, unge stemmer, der deltakerne skal utforske skjønnlitterær skriving på to språk samtidig. Fagutvalget mener det er grunn til å forvente at de vil komme inn flere søknader til ordningen fremover med denne satsingen.

Tre søknader om oversettelse av litterære verk fra samisk til norsk ble innvilget tilskudd. To av disse gjaldt samme prosjekt, med et høyere innvilget beløp ved andre gangs vurdering. Søker valgte å si fra seg tilskuddet begge ganger, da de mente det var for lavt til at de kunne gjennomføre prosjektet.

Tilpasning og utvikling

Rådet vedtok i desember 2021 justerte retningslinjer for ordningen, og de nye retningslinjene ble tatt i bruk fra andre søknadsrunde i 2022. Det har vært norske forlag og utgivere som har kunnet søke tilskuddsordningen for litteraturprosjekt, men med de justerte retningslinjene er dette omformulert til at «utgivere som gir ut bøker på norsk, samisk eller nasjonale minoritetsspråk», kan søke på ordningen. I tillegg kan nå også organisasjoner og arrangører søke.

Satsing på nasjonale minoritetsspråk og litteratur fra minoritetsspråklige forfattere i Norge
Kulturrådet bevilget i 2022 1,9 millioner kroner til en øremerket satsing på litteratur på nasjonale minoritetsspråk og fra minoritetsspråklige forfattere i Norge på tilskuddsordningen for litteraturprosjekt. Fra søknadsfristen 2. juni 2022 kan det nå søkes tilskudd til litteratur i skriftlig eller muntlig form som skal utgis eller tilgjengeliggjøres på et av de nasjonale minoritetsspråkene. Det kan også søkes tilskudd til prosjekter der siktemålet er rekruttering av litterære stemmer som vil bidra til å utvide mangfoldet i norsk litteratur, for eksempel tospråklige utgivelser av minoritetsspråklige forfattere, oversettelse til norsk av manusutdrag skrevet av minoritetsspråklige forfattere der utdragene skal presenteres for forlag, tidsskrifter, nettsteder eller arrangører, og kompetansehevende tiltak, for eksempel skrive- eller oversetterkurs som har til hensikt å rekruttere fra ulike minoritetsgrupper i Norge og utvide mangfoldet i norsk litteratur.

Fagutvalget ønsker at de nye øremerkede midlene sammen med justerte retningslinjer på ordningen skal stimulere til et bredere mangfold i norsk litteratur og forhåpentlig komme mange norske minoritetsspråkforfattere til gode. Fagutvalget peker på at litteratur skrevet av minoritetsspråklige forfattere skal være en viktig del av det litterære landskapet i Norge, men at det er en del av litteraturfeltet vårt som har svært vanskelige kår. For diasporaforfattere som skriver på minoritetsspråk, er det vanskelig å få vurdert og utgitt bokmanus på norske forlag, og på våre nasjonale minoritetsspråk kvensk, romani og romanes eksisterer det nesten ikke litteratur overhodet. Satsingen er også ment som et signal til litteraturfeltet om at dette er et område feltet og Kulturrådet sammen må jobbe for å løfte.

Litteraturproduksjon

Tilskuddsordningen for litteraturproduksjon skal bidra til at litteratur på norsk innenfor kategoriene bildebøker, sakprosa for barn og unge og tegneserier blir gitt ut, har høy kvalitet og bidrar til en større bredde i norsk litteratur og offentlighet. Faglig utvalg for litteratur fatter vedtak i alle sakene.

Bildeboksøknader er i forkant behandlet av vurderingsutvalget for bildebøker og tegneseriesøknader av vurderingsutvalget for tegneserier.

Søknader og tildelinger

	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	140	157	132	133
Antall tildelinger	98	103	100	87
Tildelingsprosent, søknader	70 %	66 %	76 %	65 %
Samlet søknadssum	14 586 131	15 649 800	12 097 050	14 540 100
Tildelt sum årets søknader	5 900 000	6 610 000	6 210 000	5 908 000
Tildelingsprosent, søknadssum	40 %	42 %	51 %	41 %

Søknadenes fordeling på søknadskategori

	Ant. søkn.	Ant. tild.	Andel av ant. søkn.	Andel av ant. tild.	Beløp søkn.	Beløp tild.	Andel av totalt søkn.bel.	Andel av totalt tild.bel.
Bildebøker	32	27	24 %	31 %	3 092 500	1 790 000	21 %	30 %
Sakprosa barn og unge	37	20	28 %	23 %	3 235 000	1 293 000	22 %	22 %
Tegneserier	64	40	48 %	46 %	8 212 600	2 825 000	57 %	48 %
Sum	133	87	100 %	100 %	14 540 100	5 908 000	100 %	100 %

Kategori bildebøker

	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	48	54	48	32
Antall tildelinger	28	33	31	27
Tildelingsprosent, søknader	58 %	61 %	65 %	84 %
Samlet søknadssum	4 401 281	4 880 700	3 870 000	3 092 500
Tildelt sum årets søknader	1 850 000	2 050 000	1 850 000	1 790 000
Tildelingsprosent, søknadssum	42 %	42 %	48 %	58 %

Kategori sakprosa barn og unge

	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	29	37	34	37
Antall tildelinger	21	23	24	20
Tildelingsprosent, søknader	72 %	62 %	71 %	54 %
Samlet søknadssum	2 637 700	3 670 000	3 054 000	3 235 000
Tildelt sum årets søknader	1 380 000	1 490 000	1 380 000	1 293 000
Tildelingsprosent, søknadssum	52 %	41 %	45 %	40 %

Kategori tegneserier

	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	63	66	50	64
Antall tildelinger	49	47	45	40
Tildelingsprosent, søknader	78 %	71 %	90 %	63 %
Samlet søknadssum	7 547 150	7 099 100	5 173 050	8 212 600
Tildelt sum årets søknader	2 670 000	3 070 000	2 980 000	2 825 000
Tildelingsprosent, søknadssum	35 %	43 %	58 %	34 %

Tendenser og analyser

Bildebøker

Det var en nedgang i antall søknader på over 30 prosent fra 2021 til 2022 for bildebokkategorien. Nedgangen var størst i andre søknadsrunde, og da vedtok fagutvalget å overføre midler til tegneseriekategorien. Til tross for nedgangen i søknadsantallet har vurderingsutvalget for bildebøker gitt uttrykk for at det jevnt over har vært et bra nivå på søknadene, og at flere av bokprosjektene er meget gode. En stor andel av bildebokskaperne er særdeles bevisste på hvordan bildebokmediet kan brukes slik at samtalen mellom bilde og tekst fungerer godt.

Vurderingsutvalget har pekt på et stort spenn i tematikk og uttrykk. Personene som opptrer i bøkene, har gjerne litt uvanlige liv. Både ensomhet, lengsel, savn og psykiske utfordringer blir fremstilt på en fin måte, og utvalget har berømmet bildebokskapernes menneskekunnskap. Også naturen er et tema i flere av bokprosjektene som har blitt vurdert, men naturen formidles ikke nødvendigvis i tradisjonell forstand. Det kan like gjerne være snakk om å verdsette naturen som energikilde, om frykt for naturen eller det overnaturlige. Det har også vært en del gjenbruk av kjente eventyr og myter. Videre har velkjente temaer som vennskap mellom generasjonene og klimaspørsmålet blitt tatt opp. I flere av bøkene er det spor etter koronaperioden selv om dette ikke er et hovedtema.

Én av bøkene som har fått tilskudd, er helt uten ord, mens andre er nesten tekstløse. Mange av illustrasjonene blir gjort digitalt, men det er et bredt spekter av teknikker representert. Flere av bokprosjektene grenser opp mot tegneseriesjangeren. Det er lite eksperimentering med formater i bokprosjektene, og utvalget har kunnet konstatere at det ikke er mange nye stemmer med prosjekter til vurdering. Mange er svært etablert, noe som gjerne gjenspeiler seg positivt når det gjelder bokprosjektene kvaliteten. Det er få voksenutgivelser som blir behandlet innenfor bildebokkategorien. 15 prosent av bøkene kommer på nynorsk, og alle fikk tilskudd.

Sakprosa for barn og unge

Antallet søknader i 2022 var omtrent det samme som året før. Nivået på søknadene har vært ujevnt, og det er et stort spenn fra de sterkeste til de svakeste bokprosjektene. Det ble gitt forholdsvis mange avslag, sett på bakgrunn av midlene som var til rådighet. I noen av søknadene ble det også søkt om forholdsvis lave beløp. Etter tildelingene var det dermed disponible midler igjen, og faglig utvalg for litteratur vedtok å overføre 107 000 kroner til innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for barn og unge.

Selv om nivået var ujevnt, ble de beste prosjektene vurdert som meget gode av fagutvalget. Flere bøker har en fin balanse mellom tekst og illustrasjoner, der både tekst og illustrasjoner holder et høyt nivå. For andre kunne det være ett av elementene som ble trukket frem som spesielt vellykket under vurderingen. Andre bøker ble særlig berømmet for å ta opp viktige temaer på en god måte.

Tematisk spanner bøkene vidt og tar opp høyst ulike forhold. Både himmelrom, natur, dyr og mennesker er gjenstand for behandling. Indre og ytre liv blir viet oppmerksomhet, men også temaer som knytter seg til menneskelige aktiviteter, slik som fotball, jakt, språk og poesi. Fordelingen mellom de ulike aldersgruppene som kan defineres innenfor kategorien, vil alltid være et tema under vurderingen. De fleste bøkene retter seg mot barn i barneskolealder. Det er noen færre bøker for barn i barnehagealder og for ungdom. I 2022 ble det gitt tilskudd til bøker innenfor alle tre aldersspenn. Fire av årets søknader gjaldt nynorskbøker, og tre av disse fikk tilskudd.

Tegneserier

Etter en nedgang i 2021 var antallet søknader i 2022 tilbake på 2020-nivå for tegneseriene, noe som medførte ganske hard prioritering av hvilke prosjekter som skulle få tilskudd. Midlene som ble overført fra bildebokkategorien, ble derfor et godt supplement til den ordinære avsetningen.

Innenfor tegneseriesøknadene er det tre hovedkategorier: tilskudd til enkeltutgivelser, til julealbum og til løpende tegneseriepublikasjoner. I 2022 har vurderingsutvalget for tegneserier pekt på en stor bredde i enkeltutgivelsene. Vurderingsutvalget anser tilskudd til enkeltutgivelser for å være det viktigste å prioritere, og av årets 40 tilskudd gikk 32 til dette. Av seriebøkene for barn er flere riktig gode, men vurderingsutvalget har stilt spørsmål ved om forlagene av og til velger å ikke stramme inn historien når det er planlagt flere bøker i en serie. I den forbindelse har de diskutert behovet for flere enkeltutgivelser der serieskaper forteller hele historien i én bok.

I løpet av året har vurderingsutvalget gledet seg over mangfoldet blant tegneseriene. Det har blitt gitt ut nye bøker i eksisterende bokserier, og det har kommet nye serier til. Flere bøker tar opp forhold rundt utenforskap og marginaliserte grupper. Ellers er menneskelige relasjoner og miljøproblematikk temaer som går igjen. Årets bøker omfatter også flere sakprosategneserier og enkelte mer utfordrende serier som grenser mot å være kunstprosjekter. Det er flere ferske tegneserieskaper som står bak tegneseriene det søkes tilskudd til, noe som lover godt for rekrutteringen.

Så godt som alle søknadene om tilskudd til enkeltutgivelser omfatter barn og ungdom i større eller mindre grad. Ellers er voksne gjerne inkludert som målgruppe i utgivelser for ungdom og voksne samt i tegneserier som retter seg mot alle aldersgrupper, men det var bare to søknader til enkeltutgivelser som kun retter seg mot voksne – begge fikk produksjonstilskudd. Vurderingsutvalget skulle gjerne sett at det ble produsert flere dedikerte voksentegneserier, men synes samtidig det er positivt med alle utgivelsene som retter seg mot barn og ungdom.

Tilpasning og utvikling

Med bakgrunn i utredningen *Logikker i strid* skal alle ordninger på litteraturfeltet gjennomgås og videreutvikles i dialog med relevante aktører. Gjennomgangen av tilskuddsordningen for litteraturproduksjon skal etter planen starte i 2023, slik at reviderte retningslinjer kan foreligge og tas i bruk i 2025.

Litteraturformidling

Tilskuddsordningen for litteraturformidling skal bidra til at en stor bredde av litteratur – primært på norsk, samisk og de nasjonale minoritetsspråkene – blir profesjonelt formidlet til et bredt sammensatt og allment publikum. Ordningen skal bidra til at det inkluderes et mangfold av medvirkende på litteraturscenene i Norge, og stimulere til nyskaping og nye former for programmering og formidling. I 2022 var det satt av 5,5 millioner kroner på ordningen til en satsing på formidling av litteratur for barn og unge gjennom en tilleggsutlysning. Denne omtales i et eget avsnitt. Fra og med søknadsfristen 2. juni 2022 ble det innført nye retningslinjer for ordningen.

Søknader og tildelinger:

	2018	2019	2020	2021	2022
Antall søknader	172	155	154	159	149
Antall tildelinger	103	89	89	112	109
Tildelingsprosent, søknader	60 %	57 %	58 %	72 %	73 %
Samlet søknadssum	38 746 850	32 439 015	38 588 261	46 234 421	50 193 654
Tildelt sum årets søknader ¹	15 424 500	13 779 000	13 642 000	19 738 000	18 270 000
Tildelingsprosent, søknadssum	40 %	42 %	35 %	43 %	36 %

¹ Inkluderer tilsagn for kommende år.

Søknadenes fordeling på søknadskategori 2022:

	Ant. søkn.	Ant. tild.	Tild.-prosent antall	Andel av ant. søkn.	Andel av ant. tild.	Beløp søkn.	Beløp tild.	Tild.-prosent beløp
Litteraturfestival	63	59	94 %	42 %	54 %	33 325 800	13 325 000	40 %
Litteraturarrangement	52	35	67 %	35 %	32 %	6 978 054	2 505 000	36 %
Andre typer formidling av litteratur	32	13	41 %	21 %	12 %	8 489 800	1 520 000	18 %
Formidlingsvirksomhet	2	2	100 %	1 %	2 %	1 400 000	920 000	66 %
Sum	149	109	76 %	100 %	100 %	50 193 654	18 270 000	40 %

Hovedvekten av midlene gikk til litteraturfestivaler. I henhold til ordningens nye retningslinjer skal litteraturfestivaler som har mottatt tilskudd på minimum kr 200 000 per år gjennom minst fem sammenhengende år, kunne forvente forutsigbarhet fra Kulturrådet med hensyn til tilskuddsnivå. I 2022 gjaldt dette syv av festivalene, som til sammen ble tildelt nærmere 7,7 millioner kroner. I søknadskategorien andre typer formidling av litteratur ble det gitt noen tilskudd til digitale prosjekter og podkaster, men i hovedsak ble det søkt om støtte til tradisjonell litteraturformidling som litterære samtaler og opplesninger. Få søknader gjaldt nyskapende prosjekter. Det er to søkere på ordningen som mottar driftstilskudd i kategorien formidlingsvirksomhet.

Tendenser og analyser

Det var få nye søkere i 2022 (30 av 149). De ble i hovedsak tildelt små beløp (kr 20 000–50 000); tildelingsprosenten (jf. søknadssummen) er også lav. Under halvparten av søknadene fikk innvilget tilskudd. Balansegangen mellom å skape forutsigbarhet for særlig festivalene og et ønske om å støtte nye tiltak er en stadig tilbakevendende problemstilling på formidlingsordningen, og det er krevende for fagutvalget å finne rom for nye søkere.

Nye søkere fordelt på søknadskategori:

	Ant. søkn.	Ant. tild.	Tild.-prosent antall	Andel av ant. søkn.	Andel av ant. tild.	Beløp søkn.	Beløp tild.	Tild.-prosent beløp
Litteraturfestival	5	4	80 %	17 %	29 %	1695800	215000	13 %
Litteraturarrangement	13	5	38 %	43 %	36 %	1560700	170000	11 %
Andre typer formidling av litteratur	12	5	42 %	40 %	36 %	2337200	170000	7 %
Formidlingsvirksomhet	0	0	0 %	0 %	0 %	0	0	0 %
Sum	30	14	40 %	100 %	100 %	5593700	555000	8 %

Søknadenes fordeling på geografi

Det er god geografisk spredning i søknadene og tildelingene, men man ser at områdene med de store festivalene skiller seg ut med høye beløp.

	Ant. søkn.	Ant. tild.	Tild.- prosent antall	Andel av ant. søkn.	Andel av ant. tild.	Beløp søkn.	Beløp tild.	Tild.- prosent beløp
Agder	10	6	60 %	7 %	6 %	2 006 400	570000	28 %
Innlandet	12	10	83 %	8 %	9 %	12 120 000	3 865 000	32 %
Møre og Romsdal	6	5	83 %	4 %	5 %	3 534 800	1 980 000	56 %
Nordland	6	5	83 %	4 %	5 %	1 225 800	195000	16 %
Oslo	39	28	72 %	26 %	26 %	8 413 000	3 110 000	37 %
Rogaland	11	10	91 %	7 %	9 %	4 636 000	2 220 000	48 %
Troms og Finnmark	8	5	63 %	5 %	5 %	3 075 000	680000	22 %
Trøndelag	9	6	67 %	6 %	6 %	1 757 700	470000	27 %
Vestfold og Telemark	9	7	78 %	6 %	6 %	2 585 000	835000	32 %
Vestland	21	15	71 %	14 %	14 %	6 847 854	2 945 000	43 %
Viken	16	11	69 %	11 %	10 %	3 887 900	1 350 000	35 %
Svalbard	1	1	100 %	1 %	1 %	90000	50000	56 %
Utlandet	1	0	0 %	1 %	0 %	14200	0	0 %
Sum	149	109	71 %	100 %	100 %	50 193 654	18 270 000	33 %

De fleste arrangørene er kommet tilbake på normalt aktivitets- og programmeringsnivå etter pandemien, men særlig fra enkelte mindre festivaler rapporteres det fortsatt om lavere billettsalg enn før pandemien. Færre programposter strømmes enn under pandemien, men det er også utviklet noen vellykkede digitale konsepter som videreføres. Det gjelder blant annet Bergen internasjonale litteraturfestivalers initiativ Literature Live Around the World, der litteraturfestivaler og litteraturhus rundt om i verden ble invitert til å lage litterære program på egne scener med utvalgte forfattere og kunstnere som ble formidlet gjennom en livesending fra tolv land på fem kontinenter. Det gjelder også Oslo Internasjonale Poesifestivals arrangement Zoom, en heldigital poesifestival.

I 2022 har faglig utvalg for litteratur registrert en økt vektlegging av mangfold i søknadene. Utvalget har mottatt flere søknader som inneholder en form for mangfold i programmering av festivaler og arrangementer, og det ble tildelt støtte til flere prosjekter som bidrar til et mer mangfoldig kunstfelt. Mange av søkerne hadde programposter som en del av markeringen av Skeivt kulturår, og det er flere tiltak som involverer fribyforfattere, som Litteratur på Blå, Norsk PENs jubileumsforestilling og Norsk Oversetterforenings prosjekt Tekst i flukt. Bergen internasjonale litteraturfestival gir tilbud til blant andre innsatte i fengsel, og Norsk Litteraturfestival samarbeider med en behandlingsinstitusjon for rusmisbrukere. Det er også flere søkere som programmerer med aktører med flerkulturell bakgrunn på scenen og henvender seg til et flerkulturelt publikum, som arrangementet Rap + poesi og Khartoum Contemporary Art Centers arrangementsrekke viet poesi.

I hver søknadsrunde har de vært flere søknader som omfatter samisk litteratur, og utvalget har prioritert tilskudd til disse prosjektene. Det gjelder blant annet prosjektet Samiske språk og litteratur – 2022, der Samisk litteratursenter skal jobbe med langsiktige formidlingstiltak for samisk litteratur og samisk språk rettet mot både barn og unge og voksne. Litteraturfestivalen Ordkalotten i Tromsø tok opp vanskelige problemstillinger knyttet til fornorskingsprosessene på 1800- og 1900-tallet, og innvirkningene de hadde på den samiske og kvenske befolkningen i Nord-Norge. Det er ellers få søknader som tematiserer de nasjonale minoritetsspråkene.

Rundt 23 prosent av søknadene gjaldt prosjekter der hovedmålgruppen er barn og unge. Det er særlig litteraturfestivalene som peker seg ut med mange og ofte sterke søknader om støtte til prosjekter for

denne målgruppen. Noen av de omsøkte tiltakene var rettet spesielt mot unge voksne. Satsingen på barn og unge ble i 2022 økt gjennom en tilleggsutlysning (se nedenfor).

Flere av prosjektene som har fått tilskudd, bidrar til å styrke nynorsk språk og litteratur, spesielt Det flytande litteraturhuset Epos, Poesifestivalen i Ulvik og Litteraturdagane i Vinje, begge arrangert av Nynorsk kultursentrum, og dessuten Falturiltu, som er den eneste rene nynorskfestivalen for barn og landets største formidlingsarena for nynorsk barne- og ungdomslitteratur.

Flere av søkerne legger vekt på at det omsøkte tiltaket vil bidra til et større ytringsrom, blant dem Bergen internasjonale litteraturfestival, som vil være en arena for debatter, samtaler og program som omhandler ytringsfrihet og demokrati, og hvor stemmer fra alle verdens kontinenter kommer til orde. Gjennom samarbeidet med det nyetablerte World Expression Forum (WExFO) vil Norsk Litteraturfestival gi ytringsfrihet økt oppmerksomhet. Festivalen KÅKÅ|nomics i Stavanger presenterer seg som en arena for debatt, kunnskapsformidling og meningsbryting, og Kimen litteraturfestival i Vestfold og Telemark vil legge særskilt vekt på ytringsfrihet.

Det er først og fremst de største festivalene som vektlegger bærekraft og miljø i søknadene sine. Det gjelder eksempelvis Norsk Litteraturfestival, som presiserer at de skal prioritere bærekraftige alternativer og bidra til bevisstgjøring og kunnskap om miljø, og Bergen internasjonale litteraturfestival, som ønsker å «sette eit så lite klima- og miljøavtrykk som mogeleg og arbeidar aktivt med dette».

Tilpasning og utvikling

Fra og med søknadsfristen 2. juni 2022 ble det innført nye retningslinjer for litteraturformidlingsordningen. Endringene som er innført, har som særlig formål å favne et større mangfold av søkere, formidlingstiltak og publikum, og dessuten imøtekomme behov for økonomisk forutsigbarhet for flere av søkerne.

Hovedpunktene i endringene:

- Nasjonale minoritetsspråk (kvensk, romani og romanes) er inkludert i formålet for ordningen.
- Arrangører skal, så langt det er mulig, legge til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne har tilgang til arrangementer.
- Endringer i søknadskategorier: Kategorien formidlingsvirksomhet er innført for å favne om virksomheter som hovedsakelig driver med litteraturformidling på langsiktig basis, men som ikke faller inn under de øvrige søknadskategoriene. Søknadskategorien faglitterære publikasjoner er flyttet til tilskuddsordningen for litteraturprosjekt.
- Større forutsigbarhet for festivaler og virksomheter som har mottatt tilskudd over tid.

Tilleggsutlysning for litteraturformidling for barn og unge

I desember 2021 vedtok rådet å bevilge 5,5 mill. kroner til en tilleggsutlysning for formidling av litteratur for barn og unge. Utlysningen gjaldt for søknadsfristene 2. juni og 2. september 2022. Et hovedmål med tilleggsutlysningen var å nå ut til nye aktører og målgrupper og å oppnå økt samarbeid mellom et bredere mangfold av aktører på feltet. Utlysningen rettet seg til formidlere av litteratur for barn og unge i hele Norge, slik som bibliotek, litteraturfestivaler og andre arrangører.

Søknader og tildelinger:

	2022
Antall søknader	63
Antall tildelinger	40
Tildelingsprosent, søknader	63 %
Samlet søknadssum	19 798 167
Tildelt sum årets søknader	5 500 000
Tildelingsprosent, søknadssum	28 %

Søknadenes fordeling på geografi:

	Ant. søkn.	Ant. tild.	Tild.- prosent antall	Andel av ant. søkn.	Andel av ant. tild.
Agder	4	2	50 %	6 %	5 %
Innlandet	3	1	33 %	5 %	3 %
Møre og Romsdal	3	2	67 %	5 %	5 %
Nordland	7	6	86 %	11 %	15 %
Oslo	7	5	71 %	11 %	13 %
Rogaland	8	3	38 %	13 %	8 %
Troms og Finnmark	3	2	67 %	5 %	5 %
Trøndelag	5	3	60 %	8 %	8 %
Vestfold Telemark	3	3	100 %	5 %	8 %
Vestland	9	5	56 %	14 %	13 %
Viken	11	8	73 %	17 %	20 %
Sum	63	40	64 %	100 %	100 %

En stor overvekt av søknadene som kom inn, var fra bibliotek, eller gjaldt prosjekter hvor bibliotek var en viktig samarbeidspartner (til sammen 47 av 63 søknader, inkludert skolebibliotek).

Fagutvalget valgte å prioritere formidlingstiltak som tilrettela for nye publikumsgrupper eller inkluderte grupper som i dag i liten grad oppsøker eller deltar på den litterære scenen. I den forbindelse ble det også vektlagt å prioritere prosjekter på steder i Norge hvor det er lite formidling av litteratur for barn og unge, og på utvikling av arrangørmangfold og inkluderende arenaer for ytring, dialog og debatt.

Utlysningen oppfordret til samarbeidsprosjekter, og utvalget valgte å prioritere flere prosjekter med samarbeid mellom skolebibliotek og folkebibliotek, og i fylker og kommuner som ville gjennomføre litt større prosjekter.

Som et resultat av utlysningen vil mange barn og unge, fra barnehage til videregående skole, og på steder i landet som vanligvis ikke har stor tilgang til litteraturformidlingstilbud, få mulighet til møter med litteratur gjennom forfatterbesøk og formidlings- og leseprosjekter. Utvalget opplevde det som positivt å kunne gjøre litt andre prioriteringer i tildelingene på tilleggsutlysningen enn på den ordinære litteraturformidlingsordningen. Flere av søkerne på tilleggsutlysningen vil senere kunne søke den ordinære tilskuddsordningen for litteraturformidling og slik bidra til å utvikle ordningens publikumsgrupper.

Forsøksordning for distribusjon av kulturfondbøker til skolebibliotek

I Kulturrådets fordelingsbudsjett for 2019 ble 5,5 millioner kroner bevilget til et prøveprosjekt med innkjøp og distribusjon av bøker til utvalgte skolebibliotek. Bevilgningen kom fra friske midler bevilget over statsbudsjettet, øremerket barn og unge på avsetningen til litteratur. Ordningen ble iverksatt fra

2020 som en treårig forsøksordning. Prosjektperioden ble i 2022 vedtatt forlenget til utgangen av 2023.

Prøveprosjektet har som formål å skaffe barn og unge tilgang til en større tittelbredde enn de har i dag gjennom skolebiblioteket. Prosjektet skal bidra med kunnskap om hva økt tilgang til litteratur i skolebiblioteket betyr for unges lesing, samtidig som det kartlegger omfanget av skolebibliotek som har ressurser til å ta imot og formidle ny norsk samtidslitteratur for barn og unge. Ordningen gjelder for skolebibliotek i grunnskolen.

Til søknadsfristen i desember 2019 kom det inn 509 søknader. 200 skoler fikk innvilget sin søknad og inngår i ordningen for hele prosjektperioden. I utvelgelsen av skoler ble det lagt vekt på kvalitet og systematikk i organiseringen av skolebibliotekene og kvalitet og struktur på planene for litteraturformidlingen. Også geografi og eventuell tilgang til folkebibliotek ble tatt med i vurderingen, og det samme gjaldt sosioøkonomiske hensyn. Skolene som er med i prosjektet, mottar bøker fra de to skjønnlitterære innkjøpsordningene for barn og unge, innkjøpsordningen for sakprosa for barn og unge og innkjøpsordningen for tegneserier.

Det er foreløpig gjennomført to underveisevalueringer av forsøksordningen, utført for Kulturrådet av Kulturdirektoratets avdeling for kulturanalyse. De to devalueringene viser at hovedtyngden av skolene er særdeles godt fornøyd med forsøksordningen. De fleste skolene har gjennomført det planlagte formidlingsopplegget, og ordningen har i stor grad resultert i økt leselyst og/eller økt utlån. De fleste nye bøkene fra ordningen blir lånt ut til elevene, og man ser at flere elever enn før låner, at de av elevene som allerede lånte bøker, låner flere bøker, og at et større mangfold av bøker blir lånt. Likevel er det noen bøker det er vanskelig å få elevene til å låne: bøker med smal tematikk, nynorsk-bøker og bøker som ikke treffer aldersgruppen (enten for barnslig eller for moden tematikk). Skolebiblioteket og skolebibliotekaren er vanligvis godt integrert i det pedagogiske opplegget, men det er stor variasjon når det gjelder budsjett og tilgjengelige ressurser blant de deltagende skolene.

En intern sluttrapport for forsøksordningen vil ferdigstilles i 2023. Denne vil danne et grunnlag for fagutvalgets og rådets vurdering av om forsøksordningen skal videreføres som en permanent ordning, og hvordan en slik ordning eventuelt bør utformes.

Tillegg og vedlegg

- <https://www.kulturradet.no/norsk-kulturfond>
- <https://www.kulturradet.no/norsk-kulturfond/om-norsk-kulturfond>
- <https://www.kulturradet.no/web/guest/norsk-kulturfond/litteratur>
- <https://kulturdirektoratet.no/web/guest/vis-publikasjon/-/logikker-i-strid>